

Prilike u igri na otvorenom

Busija, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:243430>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Nikolina Busija

PRILIKE U IGRI NA OTVORENOM

Završni rad

Zagreb, srpanj, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nikolina Busija

TEMA ZAVRŠNOG RADA: PRILIKE U IGRI NA OTVORENOM

PREDMET: Metodika upoznavanja okoline 2

MENTOR: mag. praesc. educ., Ivana Golik Homolak

Zagreb, srpanj 2020.

Zahvala

Zahvaljujem svima koji su me strpljivo bodrili u dosadašnjem životu i obrazovanju. Prvenstveno, zahvalna sam svojim dragim roditeljima, braći i predcima na idiličnom djetinjstvu. Svi oni pružali su mi uvjete za nezaboravno odrastanje i spoznavanje svijeta čime su mi trajno usađene vrijednosti koje mogu prenositi generacijama koje dolaze. Isto tako, zahvaljujem kolegicama i kolegama s Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na suradnji i uspomenama koje smo izgradili tijekom trogodišnjeg studiranja. Veliko hvala svim profesorima Učiteljskog fakulteta u Zagrebu koji su predano prenosili svoja znanja koja će mi omogućiti spretnije snalaženje u budućoj profesiji i primjenu stečene teorije u praksu. Posebnu zahvalu upućujem profesorici Ivani Golik Homolak koja je objermičke prihvatila mentoriranje, koja mi je omogućila sudjelovanje na završnoj konferenciji – Kretanje i učenje na otvorenom, ali i ukazala puno povjerenje i podršku za pisanje ovoga završnoga rada.

SADRŽAJ:

UVOD	7
1. IGRA NA OTVORENOM	8
1.1. Smanjenje igre na otvorenom.....	9
1.2. Razlozi ograničavanja igre na otvorenom.....	9
1.3. Mogućnosti igre na otvorenom.....	11
2. PRILIKE ZA POSTIZANJE CJELOVITOG RAZVOJA	14
2.1. Tjelesni razvoj.....	15
2.2. Socijalni razvoj.....	17
2.3. Emocionalni razvoj.....	18
2.4. Kognitivni razvoj.....	19
2.5. Senzorna integracija.....	20
2.5.1. Prilike za vrhunsko senzorno iskustvo na otvorenom.....	21
2.5.2. Vrijednost interakcije s prirodom.....	22
3. PRILIKE ZA ODRŽIVI RAZVOJ	23
4. PRILIKE ZA IZAZOVE U IGRI NA OTVORENOM	25
4.1. Avanturistička igra s potencijalnim rizicima.....	26
4.2. Vrijednosti izazovne avanturističke igre.....	27
5. PREPREKE ZA IGRU NA OTVORENOM: Percepcija rizika u igri na otvorenom	29
5.1. Društvene promjene dizajna prostora za igru i upravljanje dnevnim rutinom.....	30
5.2. Percepcija, stavovi i praksa (zdravstveni i sigurnosni uvjeti).....	31
6. PRIMJERI PRAKSE KOJI NJEGUJU IGRU NA OTVORENOM	33
6.1. Moving and learning outside (Kretanje i učenje na otvorenom) K2 + Erasmus projekt.....	33
6.1.1. PRIMJERI 12 AKTIVNOSTI NA OTVORENOM.....	35
7. OSIGURAVANJE POTICAJNOG OKRUŽENJA	41
7.1. PRIRODA.....	43
7.2. PRIRODNA PRAVA DJECE.....	44
ZAKLJUČAK	46
LITERATURA	48

SAŽETAK

Ovaj rad prikuplja i daje pregled nad spoznajama o raznovrsnim mogućnostima, doprinosima te vrijednostima igre na otvorenom u dječjem izravnom kontaktu s prirodnim vanjskim okruženjem. Pedagoškom primjenom sažetih prilika potiče se iskustveno učenje obogaćeno prirodnim okruženjem i spontanom igrom koje pomaže djetetu u izgradnji cjelokupne ličnosti, senzornoj integraciji te proširivanju kognitivnih, fizičkih i socioemocionalnih razvojnih karakteristika. Promicanje „outdoor“ koncepta sve češće se spominje u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi kao pozitivan alternativni pristup poučavanja, osobito u vremenu rastuće međunarodne zabrinutosti zbog udaljavanja djece od prirode i enormnog razvitka tehnologije. Ovaj rad sažima i prilike za preuzimanje potencijalnog rizika u igri na otvorenom čime se obogaćuje učenje kroz izazovnu igru, potiče dječja samostalnost i neovisnost, te time ostvaruje i dugotrajna dobrobit. Uz prikaz percepcije rizika u dječjoj slobodnoj igri među europskim zemljama, prikazane su i najnovije spoznaje vezane uz prepreke i izazove koji mogu ograničiti ili onemogućiti dječju igru na otvorenom. Prikazuju se zaključna razmatranja međunarodnog akcijsko-istraživačkog projekta Kretanje i učenje na otvorenom (MLO), objavljena na njihovoj Završnoj konferenciji u Zagrebu, u ožujku 2020.

Cilj rada je osvijestiti vrijednosti interakcije s prirodom, poticati održivi razvoj kroz boravak u prirodnim okruženjima te pobuditi prirodne vrijednosti uz razvoj empatije prema prirodi. Pojačane restrikcije nad dječjom igrom na otvorenom, njezino kontroliranje te dokidanje mogućnosti potencijalno rizične igre onemogućavaju cjeloviti razvoj djece, čine ih pasivnima, nespretnima i neuspješnima u suočavanju s rizicima u kasnijem životu. Povratak prirodi nužan je radi boljeg razumijevanja i očuvanja prirode te sretnijeg djetinjstva obilježenog raznovrsnijom igrom obogaćenom prirodnim elementima i učenjem na kreativan, slobodan i prirodan način. Primjeri aktivnosti mogu potaknuti odgojitelje da s povjerenjem pružaju djeci mogućnosti visoko kvalitetne igre na otvorenom obuhvaćene ovim radom.

Ključne riječi: dijete, igra na otvorenom, priroda, potencijalno rizična igra

SUMMARY

This paper collects and reviews knowledge about the various possibilities, contributions and values of outdoor play in children's direct contact with the natural outdoor environment. The pedagogical application of concise opportunities encourages experiential learning enriched with the natural environment and spontaneous play that helps the child to build a whole personality, sensory integration and expand cognitive, physical and social-emotional developmental characteristics. Promoting the outdoor concept is increasingly mentioned in the upbringing and education of preschool children as a positive alternative approach to teaching, especially at a time of growing international concern about children's alienation from nature and the enormous development of technology. This paper also summarizes the opportunities for taking risks in outdoor play, which enriches learning through challenging play, encourages children's independence and therefore achieves long-term well-being. In addition to presenting the perception of risk in children's free play among European countries, this paper also brings the latest insights related to obstacles and challenges that may limit or disable children's outdoor play. The paper brings the concluding remarks of the international action-research project Movement and Learning in the Outdoor (MLO) published at their Closing Conference in Zagreb in March 2020, which provides access to insights for designing and implementing various activities that ensure a richer outdoor environment.

The aim of this paper is to raise awareness of the values of interaction with nature, to encourage sustainable development through living in natural environments and to arouse natural values with the development of empathy for nature. Increased restrictions on children's outdoor play, its control and the elimination of the possibility of potentially risky play prevent the overall development of children, making them passive, clumsy and unsuccessful in dealing with risks in later life. Return to nature is necessary for a better understanding and preservation of nature and a happier childhood marked by a more diverse play enriched with natural elements and learning in a creative, free and natural way. Examples of these activities can encourage educators to confidently provide children with opportunities for high-quality outdoor play that encompasses the opportunities gathered from this work.

Key words: child, outdoor play, nature, risky play

UVOD

Tijekom trogodišnjeg preddiplomskog studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, tek se nekoliko kolegija dotiču teme igre na otvorenom. Svjedoci smo čovjekovog postupnog udaljavanja od prirode pri čemu suvremena tehnologija, svojim bezgraničnim mogućnostima, brzinom i dostupnošću sve više udaljava djecu i odrasle od prirode. Sve manji dodir djece s prirodom potaknuo je promišljanje pa i pisanje ovoga rada u kojemu su prilike za igru u prirodnom okruženju primjenjive i mogu omogućiti djeci odmak od vremena provedenog uz „pametne telefone“. Boravak djece u prirodnim okruženjima oduvijek se podrazumijevao, no vrijeme koje djeca provedu na otvorenom neprekidno se skraćuje posljednjih nekoliko desetljeća. „Ako želimo da odrasli u sljedećoj generaciji razviju poštivanje prirode i brigu za planet, važno je da se sada, u ranom djetinjstvu kroz odgojno-obrazovni sustav ili programe proučava priroda i međuovisnost između ljudskih bića i okoliša. Sve duboko proživljeno, educirano i osjećano u ranim godinama ljudskog razvoja ostaje za ostatak života.“¹

Da u današnje vrijeme raste zabrinutost zbog povezanosti niske razine tjelesne aktivnosti i zdravstvenih problema u djece svjedoči i Svjetska zdravstvena organizacija koja navodi da je sjedilački način života u modernim društvima globalan problem (WHO, 2010). Zaokupljenost digitalnim svijetom stavlja boravak u prirodi i sve pozitivne utjecaje koje priroda nesebično nudi u drugi plan. Važnost učenja djece o prirodi i okolišu od najranije dobi nužna je za promjenu percepcije društva, zbog čega ovaj rad nastoji osvijestiti odgojitelje, ali i sve koji obrazuju i brinu o djeci, mnogostruke važnosti osiguravanja raznolikih aktivnosti na otvorenom jer mnoga djeca ionako kod kuće previše vremena provode pred ekranima (televizija, video igre i računala), a slobodno igranje s drugom djecom drastično se smanjilo (Grey, 2011). Koncept djetinjstva promijenio se i došlo je do generacijskog pomaka od slobodne igre na otvorenom do ograničenog i sjedilačkog sustava igre u zatvorenom prostoru (Kemple, Oh, Kenney, & Smith-Bonahue, 2016). Suprotno tome, prema smjernicama za fizičku aktivnost, djeca bi trebala biti fizički aktivna svaki dan najmanje tri sata, raspodijeljena tijekom dana (WHO, 2019).

1

(https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/190318_dunjaandjic_djecaokolisodrzivirazvoj.pdf, datum pristupa 20. lipnja 2020.)

1. IGRA NA OTVORENOM

Razmišljajući o nadolazećim postupanjima u radu s djecom treba osvještavati važnost igre u vanjskim prostorima koja je ključna za poticanje mentalnog, fizičkog te duhovnog zdravlja i razvoja djece. Boravak na otvorenom pruža pojedincu mnogobrojne blagodati zbog čega se vanjski prostor smatra bogatim i vrijednim okruženjem za učenje, razvoj i ostvarenje dugotrajnih dobiti. Složene i raznovrsne karakteristike prirodnog okoliša povezane su s povećanim mogućnostima i potencijalima za igru (Fjørtoft, 2004). O dječjoj igri govori se kao o procesu samozaštite koja omogućava iskorištavanje prilagodljivih sposobnosti, otpornost, dobiti i zdravlje u najvećoj mogućoj mjeri (Lester & Russell, 2010).

Igra je koncept koji se tiče dječje "vlastite" aktivnosti: dobrovoljno, svojstveno motivirano iskustvo gdje je sama aktivnost važnija od ishoda (Bateson, 2005; Sutton-Smith, 1997). Igra uključuje aktivnosti koje se izvode dobrovoljno, bez intervencije odraslih, a koje karakteriziraju zabava, intenzivna aktivnost, spontanost, sloboda i samoinicijativa (Wiltz & Fein, 2006). Igra je vodeći izvor razvoja i učenja za djecu. To je univerzalni jezik kulture koji djeca usvajaju za komuniciranje sa svojim unutarnjim i vanjskim svjetovima i povlašteno sredstvo pomoću kojega ostvaruju sudjelovanje u svojim zajednicama (Lopes & Neto, 2014). Kroz igru djeca razvijaju intrinzične interese i kompetencije; uče donositi odluke, rješavati probleme, ispoljiti samokontrolu i slijediti pravila; uče regulirati svoje emocije; sprijateljiti se i uče se slagati s drugima kao ravnopravnima sebi, ali i doživjeti radost (Grey, 2011).

Igranje u prirodi važno je za podizanje svijesti i izgradnju odnosa djece prema prirodi, neovisnosti, razvoj sposobnosti orijentacije u prostoru i osjećaja pripadnosti mjestu (Lester & Maudsley, 2006). Stručnjaci tvrde da je uvijek dobro boraviti vani, bez obzira na vremenske uvjete, a igre na otvorenom preporučaju se svakodnevno. Uz odjeću i obuću namijenjenu različitim vremenskim prilikama djeca se mogu neometano igrati, istraživati i stjecati raznolike spoznaje o sebi i svojim prirodnim vanjskim okruženjima.

1.1. Smanjenje igre na otvorenom

Sve više studija ukazuju da su dječje mogućnosti za slobodnu igru, osobito u vanjskim i prirodnim okruženjima na strmoj silaznoj krivulji (Brussoni et al., 2012; Freeman, 1995; Gray, 2011; Lester & Maudsley, 2006; Moss, 2012). Djetinjstvo je promijenjeno što se očituje u pomaku s fizičke igre na otvorenom prema sjedećim aktivnostima u zatvorenim prostorima (Kemple, Oh, Kenney, & Smith-Bonahue, 2016). Dječja neovisna mobilnost kretanja u lokalnim okruženjima uskraćena je i ograničena roditeljskim dozvolama (Brussoni i sur., 2012; Lester & Maudsley, 2006; Shaw i sur., 2015) koje su primijećene u SAD-u (Alparone & Pacilli, 2012), te u južnoeuropskim zemljama, poput Portugala i Italije (Cordovil, Lopes, & Neto, 2015; Marzi & Reimers, 2018). Pored toga, posljednja generacija svjedoči velikim tehnološkim dostignućima koje dovode do aktivnosti u zatvorenom i uključuju korištenje elektroničkih uređaja (Gray, 2011). No u sjevernim Europskim zemljama, poput Skandinavije, dječja slobodna igra na otvorenom još uvijek je važan dio djetinjstva (Sandseter, 2010).

Skandinavski pristup igri na otvorenom i prilikama za izazovnu igru u prirodnom okruženju uključuje raznolike aktivnosti na otvorenom u vrtićima i školama, a odlikuje ih manja ograničenost sigurnosnim fokusom nego što je to slučaj u mnogim drugim zemljama (Guldborg, 2009; Little et al., 2012; Sandseter i sur., 2012). Razlog tomu je način na koji su skandinavska društva duboko povezana s konceptom *friluftsliv* (što je Norveški koncept "života na otvorenom" koji predstavlja jake konotacije, vrijednosti i stil života kao važne dijelove regionalne kulturne baštine. Njihova tradicija obuhvaća obiliske prirodnih područja, planinarenje, spavanje u prirodi, ribolov i istraživanje prirode koji su održani tijekom generacija kao dio svakodnevnog života (Aasen, Grindheim, & Vode, 2009; Borge, Nordhagen, & Lie, 2003; Ejbye-Ernst, 2012; Ärlemalm-Hagsér, 2008).

1.2. Razlozi ograničavanja igre na otvorenom

Jedan od razloga sve manje zastupljenosti igre na otvorenom povećana je sigurnosna usredotočenost na uklanjanje svih mogućnosti rizika u životima djece, a koja se iskazuje brigom za opasnost od stranih ljudi, strahom od tužbe u slučaju ozljede / nesreće ili zbog pritiska nadređenih koji su dužni osiguravati izbjegavanje ozljeda (Lester & Maudsley, 2006; Sandseter & Sando, 2016; Skår i dr., 2016). Sigurnosni fokus

odnosi se i na zabrinutost zbog povećanog prometa koji donosi strah da će dijete biti ozlijeđeno (Gielen i sur., 2004; Grey, 2011; Jelleyman, McPhee, Brussoni, Bundy, & Duncan, 2019; Witten, Kearns, Carroll, Asiasiga i Tava'e, 2013).

Promjene i urbanizacija koji se očituju u ograničenim pristupima gradskim ulicama također pridonose padu slobodne, spontane i kreativne igre na otvorenom (Tranter, 2015). Brzi razvoj lako dostupne tehnologije pridonosi padu slobodne igre na otvorenom. U nekim slučajevima roditelji su čak zadovoljni da njihova djeca ostanu kod kuće za računalom, jer tada ne moraju brinuti o njihovoj sigurnosti niti gdje su (Gray, 2011; Witten i sur., 2013).

U porastu je pritisak na smjer i ciljeve učenja u svakodnevnom životu djece koji počinje već od vrtićke dobi (Frost, 2012; Gray, 2011; Hennem, 2011; Witten i sur., 2013). Sistematično učenje može koristiti, ali povećana usredotočenost na takve aktivnosti stvara dodatna ograničenja na mogućnosti slobodne dječje igre. Druga promjena koja je zabilježena tijekom posljednjih nekoliko desetljeća jest da djeca provode više vremena u različitim organiziranim aktivnostima (Frost, 2012; Witten i sur., 2013). Osim toga, faktor kišnog ili hladnog vremena, straha od nasilja starije djece (Brockman, Jago, & Fox, 2011) i lošeg ili nedostatnog vanjskog okruženja (Clements, 2004; Witten i sur., 2013) ograničavaju dječje mogućnosti za slobodnu igru na otvorenom.

Velika zabrinutost oko neispunjavanja UN-ove konvencije koja u svom 31. članku propisuje pravo djece na slobodnu igru, smatra se sve većim problemom. UN-ov odbor ukazuje na sigurnosna pitanja i pretjerani fokus na sigurnost kao razloge ovog problema, kao i na sve veći pritisak na učenje i akademska postignuća već od najranije dobi (UN, 2013). Živimo u vremenu kada se djeca slobodno igraju u okolnim područjima i prirodi čije je raznoliko poticajno okruženje ugroženo. Institucionalizacija djetinjstva doprinosi preprekama slobodnoj igri u prirodnim okruženjima (Skår i sur., 2016).

Kako bismo spriječili daljnji pad igre na otvorenom, sljedeći dijelovi donose perspektivu na različite mogućnosti koje slobodna igra na otvorenom obuhvaća.

1.3. Mogućnosti igre na otvorenom

Kvalitete igre na otvorenom u svijetu su sve bolje prepoznate, ali *outdoor* koncept najснаžнији je u sjevernim zemljama gdje je život s prirodom i u prirodi dio kulture življenja. Iako je svijest o važnosti utjecaja prirode na čovjekov razvoj odavno poznata, kao reakcija na ubrzanu urbanizaciju, pojavljuju se šumski vrtići koji svoje kurikule prenose iz zatvorenih u otvorena prirodna područja.

Prvi šumski vrtić otvorila je Ella Flatau u Danskoj početkom 1950-ih čiji koncept potiče djecu predškolske dobi na istraživanje, igranje i učenje u prirodnom okolišu ili šumi. Pritom se naglašava samostalnost, nezavisnost i kreativnost svakog pojedinog djeteta, a komercijalne igračke zamijenjene su s igračkama nastalim od prirodnih materijala. Nakon Danske, uvidjevši važnosti koje proizlaze iz outdoor koncepta, mnoge su druge zemlje diljem svijeta počele uvrštavati igru na otvorenom u svoje kurikulume.

Mogućnosti ostvarenja kvalitetnog odgoja koji se odvija uz zbivanja u prirodi prepoznavali su mnogi mislioci čije ideje naglašavaju pedagoški vrijedne utjecaje prirode i okoliša na odgojno formiranje djeteta: J. J. Rousseau (1712. – 1778.), Johann Heinrich Pestalozzi (1746. – 1827.), John Dewey (1859. -1952.), Kurt Hahn (1886.-1974.), Maria Montessori (1870. – 1952.), Rudolf Steiner (1861. – 1925.) i mnogi drugi. Jan Amos Komensky (1592. – 1670.), češki pedagog, reformator i tvorac prvog predškolskog odgoja, isticao je važnost elemenata iz prirodnog svijeta i poticao njihovo unošenje u odgoj i obrazovanje uz potenciranje odgojnih aspekata odnosa čovjeka i prirode. “J. A. Komensky naglašavao je smisao učenja o prirodi opservacijom i zapažanjima. Učenje putem osjeta, neposredno djetetovo iskustvo ili učenje “iz prve ruke”, a tek onda iz knjiga, putovi su kojima dijete uz korištenje osjetila dolaze u kontakt s prirodom. Kako bi se pripremili za kasnije detaljnije proučavanje i studiranje prirodnih znanosti, djeca se najprije moraju upoznati s osnovnim i temeljnim stvarima poput vode, zemlje, vatre, kiše, biljaka i stijena.”² Prilike za učenje o okolini putem osjeta odavno su prepoznate kao vrijedan način poučavanja; iako je koncept nastajao u 17. stoljeću, njegove se zamisli više nego ikada trebaju primjenjivati i danas.

2

(https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/190318_dunjaandjic_djecaokolisodrzivirazvoj.pdf datum pristupa 20. lipnja 2020.)

Uz mogućnost ostvarivanja temeljnog prava djeteta na igru, kroz igru na otvorenom značajno se pridonosi zdravom i potpunom razvoju pojedinca. Kako bi se borili s nedostatkom igre na otvorenom i nedostatkom tjelesne aktivnosti koja je karakteristična za suvremeno djetinjstvo, istraživači, pedijatri, zagovornici igre i brojne druge organizacije diljem svijeta razvili su nacionalne i međunarodne smjernice i preporuke. Međunarodno udruženje za igru (IPA) jasno naglašava važnost i implikacije ispunjavanja članka 31° Konvencije o pravima djeteta. Tako pravo na igru, rekreaciju, odmor, slobodno vrijeme i sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom životu nije samo temeljno pravo svakog djeteta, već je i promotor značajnih društvenih koristi (UNICEF, 2014). Rezultati istraživanja autorice Fjørtoft (2004) upućuju na povezanost raznovrsnih karakteristika prirodnog okoliša s povećanim mogućnostima i potencijalima za igru na otvorenom što je prilika za ostvarenje mnogih prava djece.

Učenje u prirodnom okruženju obogaćeno spontanom igrom pomažu djetetu u izgradnji cjelokupne ličnosti i proširivanju kognitivnih, fizičkih i mentalnih razvojnih karakteristika. Spontano obogaćivanje postojećih znanja djeci pomaže u razvoju vizualne percepcije, kreativnosti, ali i inteligencije općenito. Zadovoljstvo djece u prirodnom okruženju krije se u privlačnosti istovremenog učenja o svijetu, učenja socijalnih odnosa te iskazivanja osjećaja i ideja u izazovnoj okolini kroz nestrukturiranu igru na otvorenom. Priroda nam nudi dragocjeno iskustvo direktne interakcije koja se ne može zamijeniti sa socijalnom ili emocionalnom, predstavlja temelj za razvoj pozitivnih osobina ličnosti, ali i podupire produbljivanje postojećeg znanja. "Učenje kroz direktnu interakciju s prirodom u prirodnom okruženju omogućava djeci da kroz doživljena iskustva razvijaju svoja znanja o flori i fauni koja ih okružuje, a i šire. Direktno iskustvo djeteta s prirodom stvara temelj za razvoj empatije, kritičkog promišljanja i ekološke svijesti. Aktivnosti u kojima dijete aktivno upoznaje prirodu poticaj su za njegova daljnja istraživanja i proširivanja vlastitog znanja." (Rogulj, 2018, str 114.).

Iskustvenim učenjem i istraživanjem vanjskih prostora, pojedinac usvaja veću količinu informacija što posljedično podiže kvalitetu boravka u njima. Prema JOPERD (1989), vanjsko učenje je svako učenje „u“, „o“ i „za“ vanjski prostor. „U“ sugerira mjesto odvijanja učenja koje može biti bilo koji vanjski prostor, od školskog igrališta, parka, zoološkog vrta, nacionalnog parka do livade i šume. „O“ objašnjava da je tema učenja vanjski prostor, kulturni aspekt i nacionalno okruženje. Priroda može biti podloga za učenje matematike, geografije, biologije, povijesti, umjetnosti, fizičkih aktivnosti te socijalnih kompetencija. I na kraju, „za“ naglašava svrhu vanjskog učenja, a to je implementacija kognitivnih i psihomotornih kompetencija kako bi razumjeli, koristili, cijenili te očuvali prirodne resurse (JOPERD, 1989). Rogulj u svom prikazu knjige *The SAGE handbook of Outdoor Play and Learning* navodi da autori knjige „...veliku pažnju pridaju prirodnom okruženju koje je važan element u procesu ostvarivanja procesa učenja te njegovog integriranja u svijet današnjice obilježen digitalnim tehnologijama.“ (Rogulj, 2018: str. 111.).

Mnogu djecu privlače aktivnosti na otvorenom kao što su penjanje visoko po drveću, ljestvama, stepenicama; brzo klizanje, nesigurno balansiranje, visiti naopako, vrtiti se oko vlastite osi, ljuljati na konopcima, trčati niz strme padine i sl. Takve aktivnosti nude neizvjesnost potencijalnog fizičkog rizika za dijete. Pružanje prilika za poduzimanje rizika od iznimne je važnosti za stvaranje osjećaja odvažnosti, ali i za izgradnju djetetove sposobnosti da procijeni rizičnost nekog ponašanja, zbog čega se mogućnost prepoznaje u karakteristikama i vrijednostima avanturističke igre pune izazova. Pitanja o riziku i sigurnosti te njihov utjecaj na učenje trebaju voditi odgojitelje ka promoviranju pedagoškog pristupa koji obogaćuje učenje kroz izazovnu igru i time osigurava djetetu dugotrajnu dobrobit. Uskraćivanje prilika tog tipa i prezaštićivanje djece utire put generaciji nesamostalne, neodlučne i nespretnje djece.

Od iznimne je važnosti osigurati djeci prostor na otvorenom koji je stimulativan za njihovo zdravlje i cjelokupan razvoj. Mnogobrojne su mogućnosti igre na otvorenom koje podupiru rast i razvoj pojedinca, stoga iduće poglavlje sažima prilike za ostvarenje cjelokupnog razvoja upravo u vanjskom prostoru.

2. PRILIKE ZA POSTIZANJE CJELOVITOG RAZVOJA

Postojeći trend smanjivanja vremena koje djeca provode igrajući se na otvorenom prostoru trebao bi nas zabrinjavati, ne samo zbog nostalgije za prošlim vremenima, nego i zbog iskustava i pozitivnih učinaka igara na otvorenom prostoru (Kemple i sur., 2016). Iskustva u prirodi pogoduju cjelovitom razvoju pojedinca, a odgojitelji trebaju djeci pružiti mogućnosti za doživljaj mira, radosti i oduševljenja s prirodom jer su te emocije pretpostavka njihova razvoja znanja, vještina i dispozicija (Gardner, 1999).

Dječja igra na otvorenom općenito ima veliku važnost za povećanje tjelesne aktivnosti, koja pak ima niz pozitivnih zdravstvenih učinaka (manja prekomjerna težina, bolji fizička sprema, manje kardiovaskularnih bolesti itd.), za bolje mentalno zdravlje i kvalitetu života (i za dijete i za obitelj), bolje kognitivne (ishodi učenja i akademske vještine) i socijalne kompetencije (bolji socijalni odnosi), za bolju prilagodbu na predškolsko okruženje te smanjenje antisocijalnog ponašanja i vandalizma (Brussoni et al., 2012; Burriss & Burriss, 2011; Cheng & Johnson, 2010; Gill, 2014; Gleave & Cole-Hamilton, 2012; Moss, 2012).

Brojni autori naglašavaju blagotvorno djelovanje igre na otvorenom na sva razvojna područja djeteta. Koristi od učenja i razvoja toliko su velike i značajne da samo obrazovanje u zatvorenom prostoru nije dovoljno za potpuno obrazovanje djece (Waite 2011). Vanjsko okruženje vrvi potencijalima za promicanje dječjeg kognitivnog i fizičkog razvoja (Waite and Davis 2007; Storli and Hagen 2010); komunikacije, socijalnog i emocionalnog razvoja (Knight 2009; Eloquin and Hutchinson 2011); za razvoj socio-kulturnog identiteta (Aasen, Grindheim, and Waters 2009); te za razvoj razine koncentracije i motivacije za učenje (O'Brien 2009; Eloquin and Hutchinson 2011), i dr..

Igra na otvorenom uz bogato prirodno okruženje posebna je jer pruža djeci važne mogućnosti za različita razvojna iskustva koja se ne mogu lako osigurati ili pružiti u uvjetima koji ne nude otvorenost. Kultura djetinjstva na otvorenom nestala je i zamijenjena s dječjom svakodnevicom u zatvorenom prostoru (Hart, 1999, Moore, 2004). Iduće stranice razrađuju područja razvoja koja se mogu jačati i spontano usvajati u vanjskom okruženju.

2.1. Tjelesni razvoj

Utjecaj igre na otvorenom ima veliku važnost za zdravlje i tjelesni razvoj svakoga pojedinca. Slobodno kretanje na svježem zraku omogućuje djeci visoku razinu fizičke aktivnosti koja pridonosi njihovim motoričkim i funkcionalnim sposobnostima. Svakodnevno kretanje preventivna je mjera za pretilost, povećanje mišićne mase te smanjenje potkožnog masnog tkiva. Fizička igra na otvorenom pruža važne mogućnosti za razvoj i usavršavanje lokomotornih vještina (Little & Wyver, 2008). Snažna fizička aktivnost povećava rad pluća i srca stimulirajući krvožilni sustav te tako doprinosi zdravlju mišića, kostiju, zglobova i općoj fizičkoj kondiciji (Bell, Wilson, & Liu, 2008). Također se povećava protok krvi bogate kisikom do mozga, što blagotvorno djeluje na funkcioniranje mozga (Shaw, 2005). Greenand (2006) ukazuje da često ponavljane aktivnosti na otvorenom kao što su ljuljanje, kotrljanje, vješanje ili prevrtanje potiču vestibularne i proprioceptivne osjete koji su središta prostorne i tjelesne svijesti, te djeluju na razvoj ravnoteže, koordinacije i pravilnog držanja. Izostanci takvih fizičkih zahtjevnih aktivnosti pridonose nespretnosti, nepažnji, poteškoćama u učenju (Goddard Blythe 2004). Osim toga, Prema Atheyu (1990), povezanost pokreta i spoznaje vidljiva je u značaju koji iskustava na otvorenom imaju na razvoju ključnih matematičkih i znanstvenih koncepata (ravnoteža, visina, brzina, udaljenost i energija). Ljuljanje na konopcu, trkaće igračke i slične aktivnosti u kojima dijete može osjetiti doživljaj zamaha, energiju, silu, težinu, gravitaciju, vrijeme, uzrok i posljedicu daju važne životne lekcije koje pridonose rastu i razvoju cijelog organizma ujedno omogućavajući kasnije spoznaje i učenje.

Prema Frostu, Worthamu i Reifelu (2012), predškolske su godine temeljno razdoblje za djecu da steknu vještine fine motorike koje uključuju korištenje cijele šake, vještine grube motorike koje usavršavaju kretanje tijela i pokretljivost, te perceptivno-motorički razvoj, koji se stječe kroz odnos djetetova pokreta i fizičkog okruženja. Djeca uče kako se kretati i odnositi prema okolišu oko sebe. Motoričke se vještine stječu u različitim fazama: tako su djeca od 2/3 do 6/7 godina u fazi temeljnih pokreta, što im omogućava razvoj i usavršavanje grubih motoričkih vještina poput trčanja, skakanja, bacanja i hvatanja (Gallahue, Ozmun, & Goodway, 2012). U tom su smislu igra na otvorenom i slobodna igra usmjerene na tjelesnu aktivnost u vrtićima i presudne su za djetetovo uključivanje vježbanju i pozitivno djelovanje na razvoj njegovih motoričkih sposobnosti (Frost et al., 2012).

Mnoge aktivnosti u vanjskom prostoru uključuju fizičke aktivnosti poput trčanja, skakanja, prikupljanja prirodnih materijala, a to doprinosi razvoju lokomotornog sustava - kostiju i mišića (Little i Wyver, 2008). Isto tako poznato je da vitamin D, koji se u ljudskom organizmu sintetizira boravljenjem na suncu, pogoduje kostima te sprječava kardiovaskularne bolesti i dijabetes (Misra, Pacaud, Petryk, Collett-Solberg, i Kappy, 2008). Sve navedeno izravno utječe na rješavanje problema pretilosti djece, što je rastući trend u mnogo zemalja svijeta, a uzrokovan je nezdravom prehranom te nedostatkom fizičkog kretanja. S druge strane, igra u vanjskom prostoru prema izjavama roditelja djece s ADHD-om, smanjuje simptome tog poremećaja te pozitivno utječe na koncentraciju i pažnju djece (Kuo, F., i Faber Taylor, A. (2004). S tom spoznajom, možemo pretpostaviti da će igra na otvorenom, smanjenjem simptoma poremećaja pažnje i hiperaktivnosti, poboljšati uspjeh djeteta u školi, što izravno utječe na samopouzdanje, ali i kvalitetu života djeteta.

Kroz igru na otvorenom razvijaju se i gruba i fina motorika, primjerice hodanjem po suženim površinama (zidić), skakanjem sa zidića, stajanjem na polegnutim deblima, valjanjem po lišću ili travi, hodanjem bosim nogama, manipuliranjem prirodninama, ulijevanjem i izlijevanjem vode, građenjem kula u pijesku, igranjem u blatu, i dr. Različitim vrstama kretanja razvija se sposobnost procjene vlastite i tuđe sigurnosti, kontrola pokreta, ravnoteža, snalaženje u prostoru, a sve to posljedično pozitivno djeluje na cjelokupan tjelesni razvoj djeteta.

2.2. Socijalni razvoj

Socijalne interakcije na otvorenom pridonose društvenim blagodatima koje se ostvaruju kroz smanjenu inhibiciju i osnaženu otpornost djeteta. Interakcije u socijalnim igrama na otvorenom djeluju na unutarnju motivaciju djeteta te ga potiču na ostvarivanje daljnje socijalne interakcije (McClintic & Petty, 2015; White, 2011). Kada su aktivno uključeni u uzbuđuju igru, djeca se osjećaju moćno i kompetentno što obogaćuje grupno prijateljstvo i socijalnu koheziju (Caillois, 2001). Djeca preuzimaju različite uloge, predstavljaju druge osobe što im pomaže stvoriti apstraktno razmišljanje, te im se povećava sposobnost razumijevanja drugih, priopćavanja vlastitih ideja i suradnje (Bjorklund, 2009; Peter, 2003). Društvene interakcije na igralištu predstavljaju bogatu priliku za učenje u predškolskim godinama kada djeca ovladavaju svojim socijalnim vještinama. Naime, svi oblici društvene igre (maštanja, igre uloga, vježbanje) povezani su s razvojem dječjih društvenih kompetencija (Veiga, 2017).

U socijalnim interakcijama na otvorenom djeca su angažirana što je vidljivo iz čestog uključivanja u simboličku igru, demonstraciju i reaktivnost. Osim toga, djeca osjećaju veću slobodu u izražavanju na otvorenim prostorima pa se korištenje složenijeg jezika i bogatijeg rječnika prepoznaje u sposobnosti iskrenog izražavanja vlastitih mišljenja, osjećaja i stavova načinom koji ne ugrožavaju prava drugih. Djeca iskazuju veći stupanj slobode izražavanja u vanjskim prostorima, koriste složeniji jezik na otvorenom nego u zatvorenom prostoru (Frost, 2004).

Hartle je u svom istraživanju 1994. uspoređivao dječje socijalne interakcije tijekom igre u zatvorenom i na otvorenom području. Otkrio je da su djeca predškolske dobi koristila bolje komunikacijske i perceptivne vještine tijekom igre na otvorenom. Vrsta igrališta na otvorenom također je važna. Djeca u okruženju za igru na otvorenom, s fleksibilnijim opcijama igranja, slobodnija su, razvijaju percepcijske vještine i pokazuju manje problematičnog ponašanja u usporedbi s djecom na sterilnijim, tradicionalnim igralištima (Frost, 1992). Zanimljivo je da se društvene prednosti igre na otvorenom mogu razlikovati za dječake i djevojčice. Jurnjava, trčanje i „superheroji“, igre su u kojima dječaci često sudjeluju na otvorenom i mogu biti korisne u izgradnji dječaćkih prijateljstava (White, 2011). Djevojčice pokazuju veću djelotvornost u svojoj igri na otvorenom nego u zatvorenom, a dječaci se više igraju na otvorenom nego u zatvorenom prostoru (Santer, Griffiths i Goodall, 2007).

2.3. Emocionalni razvoj

Tjelesna aktivnost pogodno djeluje na mentalno zdravlje djece, čini djecu zadovoljnijima, ispunjenijima te smanjuje osjećaj napetosti. Provodeći vrijeme u prirodi djeca ostvaruju velike prednosti poput smanjenog osjećaja stresa (Wells & Evans, 2003) ili zdravog osjećaja blagostanja (Bohling-Phillipi, 2006; Louv, 2005). Stres, kojeg se metaforički naziva „ubojicom 21. stoljeća“, pojavljuje se i kod djece predškolskog uzrasta te utječe na njihov emocionalni razvoj. Louv (2005) ističe kako boravak u prirodi te sama interakcija s njom smanjuje razinu stresa, dok Kuo i Taylor (2004) smatraju da se razina stresa smanjuje već i nakon nekoliko minuta samog gledanja u prirodu.

Kada je u pitanju igra na otvorenom koja nosi potencijalnu opasnost, prema Sutton-Smith (2001), jača se snažna emocija straha bez da se ona u potpunosti doživi. Sekundarna emocija poput odvažnosti ili otpornosti omogućuju djeci ovladavanje primarnom emocijom (strahom). Dijete može određivati stupanj kontrole i istovremeno uživati u osjećaju rizika kojim ovladava (Gordon i Esbjörn-Hargens, 2007). Djeca pokušavaju steći kontrolu nad svojim životima i međusobno dijele taj osjećaj kontrole. Na sličan način djeca mogu kontrolirati strah, njime upravljati te njime ovladati, a sve to kroz avanturističku igru na otvorenom koja ima vitalnu važnost za emocionalno blagostanje.

Kroz igru djeca razvijaju svoje intrinzične interese i kompetencije; uče donositi odluke, rješavati probleme, kontrolirati svoje reakcije i slijediti pravila. Osim toga, uče regulirati svoje emocije, sprijateljiti se, slagati se s drugima na ravnopravnoj osnovi i pritom doživjeti radost (Grey, 2011). U studiji o povezanosti slobodne igre predškolaca i društvenog i emocionalnog funkcioniranja, Veiga, Neto i Rieffe (2016) otkrili su, da što je manje vremena dostupno za slobodnu igru, to je više poremećaja u ponašanju djece predškolske dobi, implicirajući tako da bi slobodna igra mogla pomoći spriječiti razvoj ometajućih ponašanja. Prirodno okruženje potiče druženje djece i uvažavanje drugih, njihovih osjećaja i potreba, a također razvija i osjećaj odgovornosti, samokontrole te samostalnosti i sigurnosti, ističe Martinović (2015).

2.4. Kognitivni razvoj

Spoznaja vanjskog svijeta djeci proširuje percepciju, jača njihova osjetila i usađuje im mišljenja u kojima se krije povezanost s prirodom. Igra u prirodnom vanjskom okruženju povećava usredotočenost i uvelike pridonosi dječjoj samoregulaciji, samokontroli, ali i jačanju njihove kratkotrajne koncentracije. Djeca u vanjskom okruženju zadobivaju osobine dobrog mislioca, koje su prema Tishmanu (1993) široki um i avanturistička nastrojenost koja donosi mentalno zdravlje i veliku otpornost u suočavanju s izazovima. Dječja izloženost aktivnoj igri, povećava razinu samoregulacije, samokontrole i usredotočenosti što dovodi do lakšeg razumijevanja matematike, čitanja i općenito postignuća (Becker, McClelland, Loprinzi, & Trost, 2014). Prirodno okruženje prepuno je raznolikim detaljima i kompleksnostima koji osiguravaju bogatu i široku paletu zanimljivih tema koje u djeci bude interes za istraživanjem, promatranjem, označavanjem, opisivanjem, uspoređivanjem i klasificiranjem; čime se potiče dječji kognitivni razvoj, ali i proširuje spektar obogaćenih iskustava. U otvorenom prostoru djeca se mogu susresti s biljkama, pticama, insektima, stijenama, tlom, staništima i krajolicima (Kellert, 2002, 2005). Iskustvo boravka na otvorenom potiče djecu da budu pažljivija i pobuđuje njihovu znatiželju prema okolini što dovodi do želje za istraživanjem (Thomas & Harding, 2011). Kognitivno poticajne aktivnosti koje prirodno okruženje nudi su: građenje korištenjem rasutih materijala, promatranje i interakcije s prirodom u kojima djeca istražuju okoliš i sudjeluju u maštovitim aktivnostima. Prema Wilson (1996) odgoj i obrazovanje za okoliš u ranom djetinjstvu uključuju: razvoj osjećaja čuđenja, uvažavanje ljepote i misterija prirodnog svijeta, mogućnosti doživljavanja radosti u blizini prirode te poštivanje drugih stvorenja. Kemple i suradnici (2016) naglašavaju da priroda nudi djetetu pregršt kompleksnih i detaljnih iskustava. Ta iskustva nude djetetu susret s raznim mirisima, zvukovima i teksturama koje ih potiču na zadovoljavanje njihove znatiželje i instinkta za istraživanjem. Igra mijenja arhitekturu mozga (S.L. Brown & Vaughan, 2010) istovremeno aktivira nekoliko adaptivnih sustava: zadovoljstvo, uživanje, regulaciju emocija, reakciju na stres, učenje i kreativnost. Iz tog se razloga o dječjoj igri govori kao o procesu samozaštite koja omogućuje povećanje sposobnosti prilagodbe, otpornosti, dobrobiti i zdravlja u najvećoj mogućoj mjeri (Lester & Russell, 2010). Rana iskustva s prirodom pozitivno su povezana s razvojem mašte i osjećajem divljenja (Cobb, 1977, Louv, 1991), a divljenje je važan motivator za cjeloživotno učenje (Wilson, 1997).

2.5. Senzorna integracija

Spoznajni razvoj najbolje se razvija kroz doživljaje u prirodi, gdje djeca mogu učiti svim svojim osjetilima i postati svjesna svog okruženja, a sve samo promatrajući i doživljavajući prirodu. "Senzorna integracija je organizacija osjeta za upotrebu. Putem osjeta dobivamo informacije o fizičkom stanju našeg tijela i okoline koja nas okružuje. Neizmjereno mnogo bitova senzornih informacija pristiže u naš mozak svakoga trenutka, i to ne samo iz naših očiju i ušiju, već iz svakog dijela našeg tijela (Ayres, A. J., & Škevin, V. 2009: str. 16.).

U većini slučajeva senzorna integracija se vrši automatski, a kada su pojedinačni osjeti integrirani, oni funkcioniraju i djeluju kao cjelina. Iako su nam uglavnom poznati temeljni osjeti kao što su osjet vida, sluha, njuha, okusa i dodira, naše tijelo obrađuje i mnoge druge osjete. Hanscom (2018) navodi kako proprioceptivni sustav ljudskom tijelu pomaže u osvješćivanju položaja udova u prostoru. Taj sustav prerađuje osjete koje čovjek prima putem zglobova i mišića, ali i podupire razvoj spoznaje za doziranje sile koja se koristi. Igra na otvorenom može pridonijeti razvoju proprioceptije kada djeca kopaju lopatama, grabljaju, penju se po drveću, nose kante s vodom ili izgrađuju utvrde. Građenjem utvrda, sakupljaju se trupci čime osjetila u zglobovima i mišićima primaju impulse i integriraju ih u smislene cjeline.

Sustav koji značajno pridonosi potpunom razvoju pojedinca jest vestibularni sustav. U njemu se nalazi centar za emocije, ali i organiziraju sva osjetila. Mozak uz pomoć ovog sustava upravlja pažnjom. Potrebe djece da se vrte oko vlastite osi ili da se penju po stablima sve češće su prekinute izjavama odraslih poput: "Ne vrti se, zavrtjet će ti se u glavi!" ili "Siđi sa stabla, past ćeš!". Moramo se zamisliti nad ovim izjavama i pitati se zašto djeca postaju sve nesigurnija i, umjesto sputavanja, osigurati im mogućnosti za organizaciju njihovih osjetila. Uspravan položaj tijela također može negativno djelovati na razvoj vestibularnog sustava. U unutarnjem uhu nalazi se centar za ravnotežu kojeg djeca trebaju razvijati putem aktivnosti koje se ne izvršavaju u uspravnom položaju. Potrebno je tijelo staviti u različite položaje: kotrljati se, vrtjeti se oko vlastite osi, visjeti naopako, kretati se naprijed natrag kako bi dijete moglo pravilno razviti ovaj sustav. Vestibularni sustav može utjecati na ostale osjete, pa nije rijetkost da dijete koje nije razvijalo ovaj sustav, ne može regulirati svoje emocije ili zadržati pažnju. Razvijanje vestibularnog sustava pogoduje razvoju prostorne svijesti,

pažnji, vizualnim vještinama poput čitanja i pisanja, emocionalnoj regulaciji i regulaciji aktivnosti (Hanscom, 2018). Bogata multisenzorna iskustva u prirodi potiču djecu da budu pažljivija, budi se u njima znatiželja, mašta i želja za istraživanjem što ih potiče na stvaranje smisla o svojim opservacijama (Thomas & Harding, 2011). Kognitivni razvoj i kreativnost razvijaju se prilikom primjećivanja detalja, raznovrsnih tekstura, oblika i pojava, mirisa, zvukova i drugih osjetilnih poticaja u prirodnom okruženju. Susreti raznovrsnih podražaja motiviraju djecu da smisljeno isprepliću široku mrežu svojih osjetila. Prema Budisavljević (2015), dječje okruženje mora biti multisenzoričko, odnosno okruženje treba potaknuti dijete na istraživanje osjetilnim sustavima, a treba omogućavati: istraživanje logičkih, matematičkih i fizikalnih fenomena (svjetlost, sjene, magnetne, različita svojstva materijala, itd.); istraživanje mogućnosti prostorne organizacije (različiti materijali za gradnju, proučavanje statike, izradu raznih labirinata, zidova ili kosina); istraživanje zvuka, tona, melodije (razni ponuđeni instrumenti ili izrađeni instrumenti, prirodni zvukovi); istraživanje prirode i njenih fenomena (same prirode, ali i raznih materijala na temu – knjige, plakati, itd.); istraživanje govorno – komunikacijskog okruženja (govor, slušanje, pričanje, razne govorne igre, itd.); te kreativno likovno izražavanje (različite likovne tehnike, ali i nestrukturirani materijali koji se mogu koristiti u likovnom stvaralaštvu).

2.5.1. Prilike za vrhunsko senzorno iskustvo na otvorenom

Hanscom (2018) podsjeća da boravak u prirodi potiče angažiranje više osjetila odjednom. Vjetar, sunce, toplina, neravno tlo i mnogi drugi podražaji izazov su osjetilima. Što je više čula angažirano, više sinapsi je aktivno u mozgu zbog čega su šanse za senzornu integraciju veće na otvorenom nego u zatvorenim prostorima. Umirujući podražaji prirode mogu donijeti brojne blagodati koje djeluju terapijski na razvoj ljudskog organizma. Priroda potiče razvoj pažnje: ona obiluje zvukovima i potiče slušanje; ona je bogatstvo u kojemu se miješaju različite nijanse boja koje poboljšavaju vizualne vještine; ona je raznolika, puna tekstura i neorganiziranosti koje jačaju pažnju. Primjerice hodanje bosim nogama omogućava podražaje koje stopalo prima iz tla i svih neravnina i pritom angažira rad gležnjeva i mišića. Terapijsko iskustvo koje priroda nesebično nudi moramo znati prepoznati i ponuditi djetetu. Samo izlazak na otvoreno i slušanje zvukova ptica može pomoći djetetu u buđenju svijesti o tijelu i njegovim osjetima.

2.5.2. Vrijednost interakcije s prirodom

Andić (2019) u svojim nastavnim materijalima ističe veliku vrijednost interakcije čovjeka s prirodom. Djeca se često vole igrati u prirodnim ili divljim prostorima koji ih privlače zbog svoje raznolikosti i osjećaja bezvremenosti. Korisnost iskustava iz vanjskog okruženja može se prepoznavati s različitih kuteva gledišta. Korisno je voditi djecu u razna okruženja kako bi kasnije mogla crtati, čitati, pisati, oslušivati zvukove, šumove i tonove, pjevati, svirati na instrumentima od prirodnog materijala, slikati i tako steći znanje o mnogočemu iz okoliša. Boravak na otvorenim prostorima pogoduje razvoju inicijalne senzibilnosti za okoliš. Kako navodi Uzelac (1993) treba polaziti od dječjeg neposrednog iskustva, zabavljati ih i buditi u njima osjećaje za prirodu/okoliš.

Doprinos vanjskih prostora na razvoj djece sa simptomima deficita pozornosti i hiperaktivnosti (ADHD) očituje se u njihovoj boljoj mogućnosti koncentracije nakon kontakta s prirodom; djeca u dodiru s prirodom postižu više bodova na testovima koncentracije i samodiscipline. Djeca koja se igraju redovito u prirodnim sredinama pokazuju više napredne motoričke sposobnosti i vještine, uključujući i koordinaciju, ravnotežu i pokretljivost i rjeđe su bolesna. Kada se djeca igraju u prirodnim sredinama, njihova igra je raznolika, maštovita i kreativna, a potiču se jezične i suradničke vještine. Priroda ublažava utjecaj životnog stresa na djecu i pomaže im da se bave nedaćama. Što je veće izlaganje prirodi, to je veća prednost i otpornost na stres. Osim toga, igra u raznolikom prirodnom okruženju smanjuje ili eliminira antisocijalna ponašanja kao što su nasilje, vandalizam i maltretiranje te smanjuje izostajanje iz vrtića.

Mogućnosti i doprinosi koje povezanost s prirodom nudi pozitivno djeluju na djecu jer su ona zdravija, sretnija, inteligentnija i dobro prilagođena. Osim toga, boravkom na otvorenom djeci se povećava samopouzdanje, bolje je njihovo psihološko zdravlje i reduciran je stres. Pri boravku na otvorenom djeca uče o samodisciplini, kooperativnija su, njihova kreativnost se stimulira i raste njihova sposobnost rješavanja problema.

3. PRILIKE ZA ODRŽIVI RAZVOJ

„U vrijeme velikog tehničkog i tehnološkog napretka, koji istovremeno dovodi i do onečišćenja okoliša, sve češće dolazi do narušavanja skladnog suživota ljudi s prirodom koja nas okružuje. Zbog toga je jedno od temeljnih pitanja današnjice kako postići ravnotežu između dobrobiti sveukupnog razvoja, njegova štetnog utjecaja na okoliš i kvalitete našeg života.“ (Priručnik Odgoj djece predškolske dobi za održivi razvoj i racionalno korištenje energije 2012: str. 5).

Prema Layu (2007), integralna održivost predstavlja kriterij i cilj koji povezuje ekološku, ekonomsku, društvenu i političku održivost, a održivi razvoj jest proces ili projekt, pri čemu takvo shvaćanje afirmira polazište o „osposobljavanju za budućnost“. „Koncept održivog razvoja ističe nužnost gospodarskog, socijalnog i kulturnog rasta i razvoja koji će odgovoriti na potrebe i zahtjeve današnje generacije, a da se pri tome ne ugroze mogućnosti i prava budućih generacija na zdrav i kvalitetan život.“ (Priručnik Odgoj djece predškolske dobi za održivi razvoj i racionalno korištenje energije 2012: str 5.). Prema Wilson (1996) odgoj i obrazovanje za okoliš u ranom djetinjstvu uključuje: razvoj osjećaja čuđenja, uvažavanje ljepote i misterije prirodnog svijeta, mogućnosti doživljavanja radosti zbog bliskosti s prirodom te poštivanje drugih stvorenja.

Ford (1986) ističe filozofiju odgoja i obrazovanja za okoliš/održivi razvoj na otvorenom koja se temelji na 4 premise. Prva premisa ujedno je i primarni cilj, a odnosi se na usvajanje spoznaja o obveznoj odgovornosti za upravljanje, njegu i brigu o zemlji te tretiranje zemlje i svih njezinih resursa s poštovanjem u svim vremenima i prilikama. Druga premisa odnosi se na kognitivni smisao odgoja i obrazovanja za okoliš/održivi razvoj na otvorenom koji mora biti međupovezanost svih sastavnica ekosistema. Razumijevanje osnovnih ekoloških, socioloških i kulturnih principa je preduvjet obveze etike odnošenja prema prirodnim resursima. Treći aspekt filozofije odgoja i obrazovanja za okoliš/održivi razvoj na otvorenom odnosi se na perspektive ljudskih bića u vanjskom okruženju. Ne samo da moramo poznavati prirodni okoliš radi preživljavanja vrsta već ga moramo poznavati kao medij kroz koji i u kojem provodimo mnogo vlastitog slobodnog vremena. To se slobodno vrijeme potiče i naglašeno je kada je kvaliteta iskustava vanjske rekreacije izravno povezana s kvantitetom znanja o odgoju i obrazovanju za o ili na otvorenom. Posljednja premisa naglašava kontinuitet odgojno obrazovnog iskustva na otvorenom koji isključuje jedan

doživljaj, izlet ili tjedan u prirodi. Iskustva se moraju proživljavati i poučavati na svim razinama i potraživati cjeloživotno.

Obrazovanje za održivi razvoj, očuvanje okoliša i racionalno korištenje energije dio je cjeloživotnog obrazovanja koje treba započeti od ranog djetinjstva. Zahtjev da se dijete od najranije dobi uči odgovornom ponašanju moguće je provesti ako odrasli u ulozi djetetova modela imaju razvijenu svijest o održivom razvoju, očuvanju okoliša i odgovornom ponašanju prema prirodnim resursima. Da je tomu tako, govori nam i Konvencija o pravima djeteta koja naglašava da se odgoj i obrazovanje djeteta usmjeri prema razvijanju osjećaja za zaštitu prirodnog okoliša (čl. 29. Konvencije o pravima djeteta, 1989).

Održivi razvoj promiče filozofiju djelovanja danas za bolje sutra, to je onaj razvoj koji omogućuje zadovoljavanje potreba u sadašnjosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da i one zadovoljavaju svoje potrebe.

4. PRILIKE ZA IZAZOVE U IGRI NA OTVORENOM

Mnogu djecu privlače aktivnosti kao što su penjanje visoko po drveću, ljestvama, stepenicama; brzo klizanje, nesigurno balansiranje, u kojima mogu visiti naopako, vrtiti se oko vlastite osi, ljuljati na konopcima, trčati niz strme padine, i sl. Takve aktivnosti u vanjskome prostoru nude neizvjesnost potencijalnog fizičkog rizika za dijete. Sandseter (2007) je u svojim istraživanjima igre u prirodi u Norveškoj zaključila da takve aktivnosti motiviraju djecu zbog osjećaja radosti, želje za iskušavanjem granica straha i doživljavanjem ushita. Huges (2003) takvu igru smatra dubokom „*deep play*“, a Lyng (2005) ju povezuje s rubovima „*edgework*“. Percepcija rizika avanturističke igre u izazovnoj okolini stvara konflikte među praktičarima. Neki smatraju da rizik treba regulirati i kontrolirati zbog čega ga nastoje izbjegavati ili čak ukloniti. S druge strane stoje oni koji smatraju da rizik donosi višestruku korist dječjem razvoju zbog čega ga promoviraju u svome radu.

Igra puna izazova (eng. *risky play*) očituje se u uzbudljivim oblicima fizičke igre koja uključuje nesigurnost i potencijalni rizik od tjelesnih ozljeda (Sandseter, 2007). Ovu definiciju ista je autorica dopunila je mogućim kategorijama izazovne igre koje obuhvaćaju:

- a) Igranje na visinama („*great heights*“) koja obuhvaća skakanje s visine, višenje s visine, balansiranje na visini (postoji mogućnost ozljeđivanja / pada pri penjanju).
- b) Igranje velikom brzinom („*high speed*“) koje karakteriziraju nekontrolirana brzina i tempo koji mogu dovesti do sudara. Takve aktivnosti uključuju brzu vožnju na biciklu, sanjkanje i nekontrolirano trčanje.
- c) Manipuliranje opasnim alatima („*dangerous tools*“) što uključuje korištenje sjekire, pile, noža, čekića, užadi i sl., a može dovesti do ozljeda.
- d) Igranje blizu opasnih elemenata („*dangerous elements*“) što uključuje igru uz jezero, more, vatru ili liticu gdje djeca mogu pasti u ili iz nečega.
- e) Gruba igra i igra prevrtanja („*rough and tumble*“) u kojoj postoji rizik od međusobnog povrjeđivanja kroz hrvanje, borbu ili mačevanje štapovima.
- f) Mjesta za izgubiti se („*disappear or lost*“), uključuju igru na otvorenim područjima i neograđenim mjestima kao što je šuma, polje, livada i sl.

4.1. Avanturistička igra s potencijalnim rizicima

U bogatoj izazovnoj igri na otvorenom djeca nastoje pomicati vlastite granice, iskušavaju stvari, igraju se idejama i istražuju nepoznato. Caillois radost avanturističke igre opisuje vrtoglavom “*dizzy play*“ (Kalliala, 2006), koja se poistovjećuje s osjećajima lepršavosti ili uzbudljivosti. Aktivnosti kao što su vrtnja oko stupa, višenje naopako, „jako“ ljuljanje ili pak spuštanje niz strminu uključuju elemente vrtoglave igre u kojoj dolazi do izobličenja percepcije, držanja i ravnoteže. Pozitivan utjecaj koji donosi takva aktivnost istovremen je doživljaj radosti i straha što djecu stavlja pod kontrolu i izvan kontrole, tada djeca uče o važnosti rizika i o načinima kojima mogu njime ovladati. Učinci na razvoj centra za ravnotežu kao i na razvoj pažnje koji se ostvaruju kroz potencijalno izazovnu igru na otvorenom opisani su već ranije.

Neke od karakteristika rizične igre su nastojanje pomicanja granica, iskušavanje stvari, igranje s idejama, istraživanje nepoznatog. Element potencijalnog rizika je moguća stvarna ili zamišljena opasnost. Rizična avanturistička igra na otvorenom, prema Tovey (2007), može se razvijati u otvorenijoj, fleksibilnijoj, raznovrsnijoj i neodređenijoj prirodi koja obuhvaća veći prostor, slobodu kretanja, izbora i kontrole. Prema Luptonu (2006) rizici nisu apsolutni, a percepcija rizika i opasnosti je izgrađena individualno i društveno, zbog čega ono što je prihvatljivo u jednom kontekstu ili kulturi može biti neprihvatljivo u drugoj (jednom djetetu predstavlja prihvatljiv rizik, a drugome opasnost).

Kroz potencijalno rizičnu igru djeca se bave izazovnim, uzbudljivim i napetim fizičkim aktivnostima istražujući tjelesne granice između kontrole i bivanja izvan kontrole kako bi se prevladali strahovi, nepoznato i neizvjesnost koji su ih u prvom redu privukli tim aktivnostima (Coster & Gleeve, 2008; Sandseter, 2010; Sandseter & Kennair, 2011; Stephenson, 2003). Rizik kao vrijednost u različitim je kulturama smatran prikladnim ili neprikladnim za djecu, a osim kulture, percepciju rizika može oblikovati i spol. Roditelji percipiraju rizičnost i moguću ozljedu prihvatljivijom za dječake nego za djevojčice (Morrongiello i Hogg 2004). Ograničavajući faktor u pružanju izazovnih iskustava na otvorenom može biti zabrinutost učitelja za sigurnost. Da nedostatak rizika u avanturističkoj igri na otvorenom šteti dobrobiti i otpornosti djece svjedoči i UK Mental Health Foundation (1999) koji smatra da nedostatak potencijalnog rizika doprinosi povećanom broju djece s mentalnim zdravstvenim poteškoćama.

Utjecaj igre na otvorenom pomaže djeci da steknu karakteristike učinkovitih učenika koje im mogu pomoći u ostvarivanju potencijala koje u sebi nose. Prema Dewecku (2000), učinkoviti učenik posjeduje: osjećaj majstorstva, stav: „Ja to mogu!“, spremnost za isprobavati stvari ili preuzeti rizik. Zbog toga djeci treba omogućiti iskustva u kojima će moći stjecati osjećaj djelotvornosti, uživanja u izazovima kako bi ona postala „majstorska djeca“. Ako djeca izbjegavaju izazove ili su obeshrabreni da poduzmu rizik, mogu postati „bespomoćna djeca“ kojoj nedostaje upornost, koja lako odustaju, tjeskobna su ili plašljiva. Strah od izazova reflektira se na djecu preko načina oblikovanja njihove okoline u kojoj borave i stavovima djeci bliskih osoba. Dolazeći u potencijalno rizične situacije i svladavajući izazove, djeca postaju odvažnija, otpornija, samostalija, poduzetnija i zadovoljnija životom. Unatoč tome, koncept djetinjstva promijenio se i došlo je do generacijskog pomaka od slobodne igre na otvorenom do ograničenog i sjedilačkog sustava igre u zatvorenom prostoru (Clements, 2004; Francis & Lorenzo, 2006; Ginsburg, 2007; Kemple, Oh, Kenney, & Smith-Bonahue, 2016).

U priručniku za procjenu i poboljšanje lokalnih prilika za igru razvijenog od strane PlayScotland-a, utvrđeno je da nudeći djeci prilike za potencijalnu rizičnu igru, djeca uče kako prepoznati i procijeniti rizik za sebe te testirati i proširiti svoje sposobnosti. Povećano fokusiranje na sigurnost i uklanjanje svih prilika za rizik u životu djece, u potpunosti je usvojilo društvo koje je previše zaštitnički nastrojeno, vođeno lažnim uvjerenjima, zabudama i moralnim prosudbama o sigurnosti i roditeljskom odgoju djece (Thomas, Stanford i Sarnecka, 2016).

4.2. Vrijednosti izazovne avanturističke igre

Rizik je sastavni dio života, a naučiti kako biti u stanju procijeniti i upravljati rizikom vještina je koja se treba usvajati od najranijih godina. Kako bi buduće odluke o postupcima mogle biti kvalitetnije treba znati odmjeriti potencijalne rizike i koristiti. Djeca koja uče puzati, stajati, trčati, voziti bicikl i sl., prolaze kroz mnoštvo padova i imaju modrice što nije zabrinjavajuće. Svaki pojedinac mora spoznati svoje tijelo u relaciji sa svijetom. Procjenjivanje i upravljanje rizikom vještina je koja se mora razvijati, prakticirati i usavršavati.

Prelaženje i proširivanje granica vlastitih mogućnosti ključne su za čovjekov razvoj. Djeci treba dati mogućnost učenja na granici njihovih mogućnosti zbog

cjelovitog razvoja njihovih kompetencija i jačanja samopouzdanja. Procjenjivanje treba li pokušavati rizik ili ne, zahtijeva veliku samosvijest. Uspjeh ili neuspjeh daje povratnu informaciju o pokušaju poduzimanja rizika i motivaciju za ponovnim pokušajem. Pogreške mogu pružiti zaštitu od negativnih učinaka budućih životnih neuspjeha zbog čega Kloep i Hendry (2007) takvo iskustvo nazivaju čeličnim.

Rizik omogućava djeci da unapređuju što im je poznato, a isprobavanjem novih ideja i načina budi se inovativnost u njihovim razmišljanjima. Različiti načini spuštanja s tobogana ne bi trebali predstavljati nepoželjno ponašanje već se u takvim aktivnostima prepoznaje inovativno i kreativno razmišljanje. Neki smatraju da je opasno spuštati se naopako, ili se pak penjati stranom tobogana koja je namijenjena za spuštanje. Bruner (1976) tvrdi da je poželjno podržavati isprobavanje novih kombinacija ponašanja u spuštanju s tobogana jer su djeca u tim situacijama motivirana za isprobavanje novih ideja i načina koje su odgovorne za inovativnost i kreativnost u razmišljanjima što posljedično doprinosi njihovoj većoj fleksibilnosti i divergentnosti u razmišljanjima.

Rizik u igri na otvorenom povezan je s emocionalnom dobrobiti, mentalnim zdravljem i otpornošću. Aktivna i uzbuđljiva igra može pomoći djeci da se osjećaju moćno i kompetentno, a uz to može pridonijeti grupnom prijateljstvu i socijalnoj koheziji (Caillois, 2001). Djeca pokušavaju steći kontrolu nad svojim životima i međusobno dijele taj osjećaj kontrole. Na sličan način djeca mogu početi kontrolirati i ovladati strahom u svojoj avanturističkoj igri na otvorenom. Sutton-Smith (2001) smatra da se u takvoj igri jača snažna emocija straha bez da ju se u potpunosti doživi. Sekundarna emocija poput odvažnosti ili otpornosti, omogućuje djeci da steknu osjećaj majstorstva nad primarnom emocijom (strahom). Igrač može imati kontrolu i istovremeno uživati u osjećaju rizika kojim istodobno ovladava (Gordon i Esbjörn-Hargens, 2007).

Upravljanje strahom, neizvjesnošću i kontrola nad vlastitim emocijama imaju vitalnu važnost za emocionalno blagostanje. Rizična iskustva u igri omogućuju djeci da se upuste u duboku i fokusiranu igru što omogućava razvoj vještina preživljavanja i pobjeđivanje straha (Hughes, 2006). Štoviše, rizične situacije u igrama vjerojatno će stvoriti uvjete djeci da izgrade svoju samokontrolu u upravljanju iskustvom rizičnog igranja (Coster & Gleeve, 2008).

5. PREPREKE ZA IGRU NA OTVORENOM: Percepcija rizika u igri na otvorenom

Prošlogodišnja studija koju su provele institucije za obrazovanje i skrb (ECEC) prikazuju percepciju rizika u slobodnoj igri djece na otvorenom među europskim zemljama. Percepcija rizične igre i pokušaji njezinog ograničavanja doveli su do negativnog utjecaja na igru na otvorenom općenito, skraćujući vrijeme provedeno u vanjskom okruženju. Istraživanje je provedeno na uzorku od 32 ECEC praktičara i 184 roditelja iz 5 europskih zemalja uključujući Grčku, Portugal, Estoniju, Hrvatsku i Norvešku. Stavovi i percepcije ispitanika o percepciji prilika za dječju slobodnu igru na otvorenom provedeni su putem upitnika koji su pokazali da je Norveška sklonija promicati rizik kada se uspoređi s južноеuropskim zemljama. Da je promet prepreka slobodnog igranja djece na otvorenom smatra više od 50 posto roditelja iz svih zemalja. Prosječna dob djece kojoj se dopušta da se slobodno igraju na otvorenom u rasponu je od 5,8 godina u Norveškoj do čak 11,8 godina u Grčkoj. Nadalje, strah od ozljeđivanja djece te briga / tjeskoba odraslih smatraju se preprekom za 9,4 % ispitanih praktičara. Nedostatak mjesta za igranje (74,3%) i loš prostor za igranje također je smatran preprekom za puštanje djece da se igraju vani. Rezultati sugeriraju diferencirani pristup među zemljama za borbu protiv svih prepreka dječje (rizične) igre na otvorenom. Najčešća prepreka dječjoj igri na otvorenom jest promet (64,7 % roditelja). Promet više od polovice roditelja navodi kao zapreku u svakoj zemlji, to je glavni uzrok ograničenja igranja djece za Hrvatsku, Norvešku i Estoniju. Za Portugal, glavni uzrok ograničenja je opasnost od stranih ljudi, a za Grčku loše opremljena vanjska područja. U Portugalu u i Grčkoj veća je zabrinutost roditelja zbog medijskih upozorenja (Portugal: 61,3%; Grčka: 48,6%) i opasnosti od stranaca (Portugal: 80,6%; Grčka: 62,9%) nego u bilo kojoj drugoj zemlji. Suprotno tome, u Norveškoj, ove dvije prepreke spominje samo 13,3% roditelja. Roditelji u Norveškoj općenito navode manje prepreka za dječju igru vani nego roditelji ostalih zemalja. Vlastita briga i tjeskoba roditelja uglavnom prevladavaju u Estoniji (26,8%), Portugalu (25,8%) i Grčkoj (20%). Zabrinutost zbog prljavštine spomenulo je samo 5,7% grčkih roditelja. Taj postotak ni u jednoj drugoj zemlji nije tako mali, stoga se zaključuje da dostupnost i kvaliteta igraćih prostora u Grčkoj odvrćaju roditelje od puštanja djece da se igraju vani. Nedostatak igrališta i loših objekata za igranje 74,3% i 80% ispitanih roditelja navode kao prepreke ostvarenja igre na otvorenom.

Ispitani praktičari navode prepreke koje se očituju u vremenskim uvjetima (28,1%) i lošim igralištima (28,1%). Nadalje, 50% grčkih praktičara spominju nedostatak vremena, nedostatak prostora za igru i vremenske uvjete, te loše prostore za igru kao prepreke dječjoj igri na otvorenom u predškolskom uzrastu. Loša igrališta najčešća su prepreka u Hrvatskoj (33,3%) i Portugalu (66,7%). Praktičari iz Estonije i Norveške ne spominju nedostatak igrališta i loše igralište kao prepreke da se djeca igraju vani. Ovi rezultati pružaju jasan portret različitih percepcija odraslih i stavova prema rizičnoj igri na otvorenom između zemalja sjeverne i južne Europe. Razlike u kulturi i običajima među zemljama određuju manje ili više prijateljski pristup prema rizičnoj igri djece na otvorenom. Društvene promjene u dizajniranju i upravljanju igralištima i dnevnom rutinom; uz percepciju, stavove i praksu o zdravstvenim i sigurnosnim uvjetima; dvije su dimenzije koje omogućavaju ili ograničavaju dječju slobodu kretanja na otvorenom.

5.1. Društvene promjene dizajna prostora za igru i upravljanje dnevnom rutinom

a. PROMETNE BARIJERE

Sve veći **promet** globalna je barijera igranju djece na otvorenom zbog čega roditelji ne dozvoljavaju svojoj djeci da se igraju vani. Roditelji sve više brinu za sigurnost djece u javnom prometu, što je u velikoj mjeri povezano sa strahom od nesreća uzrokovanih pomanjkanjem pažnje vozača motornih vozila na cestama. Povećana uporaba vozila doprinosi smanjenju dječje neovisnosti i slobodne igre na otvorenom (Gielen i sur., 2004; Lopes, Cordovil, & Neto, 2014; Witten i sur., 2013).

b. KVALITETA I PRISTUPAČNOST IGRALIŠTA

Problem **nedostatka dječjih igrališta** (74,3%) i loše opremljenih igrališta (80%) prepreke koje umanjuju mogućnosti dječje igre na otvorenom. Loše i/ili nedostatno okruženje za igru važan je čimbenik smanjene učestalosti dječje igre na otvorenom u SAD-u i Novom Zelandu (Clements, 2004; Witten i sur., 2013). Dostupnost i kvaliteta igrališta važne su kako bi djeca mogla stvoriti vlastite prostore za igru (Lester & Russell, 2010), a pažnja odraslih mora biti usmjerena prema fizičkom i društvenom okruženju koje promiču fleksibilnost, nepredvidivost i rizik, ali i omogućavaju sigurnost od ozbiljnih opasnosti.

c. VRIJEME

Prosječan broj radnih sati sličan je među zemljama sudionicama: viši u Portugalu i Grčkoj (41 sat), a najniži u Norveškoj (38,5 sati). **Nedostatak vremena** kao barijera za igru na otvorenom od strane roditelja najviše dolazi do izražaja u Hrvatskoj (48,4%), Grčkoj (40%) i Norveškoj (40%). U Hrvatskoj i Grčkoj djeca izlaze i igraju se na otvorenom u pratnji roditelja. Obitelji koje vrijeme ulažu u organizirane aktivnosti mogu stvoriti osjećaj nedostatka vremena za dječju igru na otvorenom (Frost, 2012; Witten i sur., 2013). Prema Biltonu (2010), predškolska djeca trebaju imati pristup i vanjskim i zatvorenim prostorima i imati vrijeme da svoje interese slobodno istražuju iznutra i izvana, bez ometanja odraslih.

5.2. Percepcija, stavovi i praksa (zdravstveni i sigurnosni uvjeti)

d. NEPOZNATA OPASNOST I MEDIJSKA UPOZORENJA

U Portugalu je najčešće spominjana prepreka igri na otvorenom **nepoznata opasnost** za roditelje koja je iznosila 80,6%, a samo 13,3% roditelja iz Norveške navelo je nepoznate opasnosti i **medijska upozorenja** kao prepreke za igru svoje djece na otvorenom. Način na koji mediji prenose pitanja vezana za dječju opasnost na otvorenom može utjecati na roditeljsku percepciju. Povećan sigurnosni fokus na uklanjanje svih mogućnosti za rizik u životima djece može biti posljedica pritiska osiguravajuće industrije na to da se izbjegnu bilo kakve ozljede. To može utjecati na stavove roditelja o tome kako postupiti i vjerovati u vezi s brigom o svojoj djeci (Brussoni, 2012; Gleave, 2008; Lester & Maudsley, 2006; Sandseter & Sando, 2016; Skår i sur., 2016).

e. VREMENSKI UVJETI, PRLJANJE I OZLJEĐIVANJE DJECE

Vremenske prilike bile su jedna od najspominjanijih prepreka za roditelje (40,2%) i ECEC praktičare (28,1%). Najviše brige oko vremenskih uvjeta među roditeljima bilo je u Hrvatskoj (51,6%) i Estoniji (48,8%); suprotno tome, samo 26,7% i 22,6% roditelja u Norveškoj i Portugalu spominju to kao prepreku. U skupini ispitanika, čini se da su vremenske prilike veća prepreka dječjoj igri na otvorenom u južnim zemljama nego u sjevernoj zemalja, što je paradoks, znajući da su vremenski uvjeti topliji i sušniji na jugu nego na sjeveru Europe.

Zaprljanost djece je spominjana kao prepreka igranju djece na otvorenom za 5,7% grčkih roditelja. Iako neki grčki roditelji misle da to predstavlja prepreku, ukupni bi rezultat pokazao da to nije važan razlog za držanja djece u zatvorenom prostoru.

Strah od povrede djece, zabrinutost i anksioznost odraslih spominje samo 9,4%, odnosno 3,1% ECEC-ovih stručnjaka. Strah od ozljede nije spomenut kao zapreka od strane bilo kojeg roditelja iz Estonije ili Norveške, dok je ovo češća prepreka roditeljima u Portugalu (25,8%) i Grčkoj (22,9%).

f. ZABRINUTOST I BRIGA OKO DJEČJIH SPOSOBNOSTI
NOŠENJA S RIZIKOM

Norveški roditelji manje naglašavaju **zabrinutost** kao prepreku (6,7%) od roditelja iz drugih zemalja, a posebno roditelja u Estoniji (26,8%) i Portugalu (25,8%). Norveški roditelji svjesniji su potencijalnih koristi igranja djece na otvorenom i zato ga dopuštaju iako imaju tjeskobne misli i osjećaje. Alparone i Pacilli (2012) navode da su osjećaji socijalne sigurnosti povezani s pozitivnim pogledom na okruženje. Prezza i sur. (2006) spominju kako roditeljska percepcija o potencijalima okoliša omogućava pozitivniji pogled na susjedstvo, stvarajući tako psihološku zaštitu od osjećaja nesigurnosti. Pozitivan pogled na susjedstvo pomaže roditeljima da dopuste djeci da se slobodno igraju što je važno za njihov razvoj.

g. DJEČJA SLOBODA KRETANJA NA OTVORENOM

Postoje jasne razlike između sjeverne i južne Europe u prosječnoj dobi kojoj se dopušta neovisna mobilnost djece. Roditeljske dozvole za **slobodno kretanje** najranije se daju norveškoj i estonskoj djeci, slijede ih hrvatska, portugalska i na kraju grčka, koja najkasnije dobivaju dozvolu za slobodno kretanje bez stalne roditeljske pratnje.

Ova studija bila je dio projekta Moving and Learning Outside (MLO), koji sufinancira program Erasmus +Europske unije + program Europske unije (Projekt br. 2017-1-PT01-KA201-035784 | Strateška partnerstva za školsko obrazovanje 2017).

6. PRIMJERI PRAKSE KOJI NJEGUJU IGRU NA OTVORENOM

Nedavno je došlo do ponovnog porasta interesa za igru na otvorenom koji je popraćen povećanim zanimanjem za škole u šumi i škole na otvorenom koje se nalaze na područjima Skandinavije (Frost, 2012; Tovey, 2007). Originalni outdoor koncept razvijen je u Danskoj za djecu predškolske dobi (ispod 7 godina) u kojemu se djeca potiču na istraživanje, igranje i spoznavanje u prirodnom okolišu ili šumi. Vodeća načela šumskog vrtića fokusiraju se na: uživanje na otvorenom, iskorištavanje okoliša kao područja za učenje, uživanje vanjskog okruženja kao izvora prirodnog bogatstva te korištenje prirodnih materijala i resursa za učenje. Način na koji mala djeca uče očituje se u većoj aktivnosti i upotrebljavanju svih osjetila koja pojačavaju dječju prirodnu znatiželju i motivaciju. Promoviranje i razvoj samopoštovanja male djece, neovisnost, samopouzdanje, pozitivne sklonosti učenju, vještine i timski rad, razvijanje partnerstva s roditeljima samo su neki pozitivni učinci koje igra na otvorenom donosi. Nakon Danske, sve više zemalja prepoznaje veliku važnost odgoja i obrazovanja na otvorenim prostorima zbog čega u svoje kurikulare integriraju različite vrste igara, aktivnosti ili cjelodnevnih programa na otvorenim, prirodnim područjima. Skandinavske zemlje – Norveška, Švedska i Finska uzori su nam u osmišljavanju kvalitetnih programa koje su očuvali kao prirodan način življenja. Outdoor koncept uskoro se proširio svim kontinentima pa ih danas možemo prepoznavati u Africi, Australiji, Aziji, Europi te Sjevernoj i Južnoj Americi. Iako su primjeri iz dalekih nam zemalja mnogobrojniji, sve više se budi svijest i u Hrvatskoj.

6.1. Moving and learning outside (Kretanje i učenje na otvorenom) K2 + Erasmus projekt

Kretanje i učenje na otvorenom (MLO) međunarodni je akcijsko-istraživački projekt koji je podržala portugalska općina Torres Vedras, a u njemu je sudjelovalo sedam partnera iz pet različitih zemalja uključujući Portugal, Estoniju, Grčku, Norvešku i Hrvatsku. Projekt je proveden tijekom razdoblja od 30 mjeseci, od 15. listopada 2017. do 14. travnja 2020.

Spoznaje i znanstvene činjenice o kulturološkim razlikama u načinu na koji se pristupa procesima predškolskog učenja između zemalja sjeverne i južne Europe poslužili su kao polazište za osmišljavanje ovog projekta. U sjevernim zemljama, pretežno onim skandinavskim, predškolski kurikulum i praksa uglavnom se temelje na slobodnoj igri i strategijama koje vode djeca (*child-led*), u kojima se preferiraju autonomija i kontakt s prirodnim okruženjem. Na jugu Europe pedagoške prakse snažno su definirane težnjom za akademskim uspjehom i standardiziranim procesima koje vode odrasli, gdje se preferiraju sjedilačke aktivnosti u zatvorenom za poticanje učenja vještina pisanja, čitanja i brojanja.

Temeljna motivacija projekta MLO bila je osmisliti niz praktičnih alata uz pomoć kojih bi djeca u predškolskim ustanovama koristila vanjski prostor kao mjesto na kojem mogu učiti i razvijati se kroz igru na otvorenom, autonomiju, neovisni pokret, kontakt s prirodom i lokalnim zajednicama. Uzimajući u obzir najnovije trendove, zabrinutost i prepreke vezane za dječju igru na otvorenom, važno je provoditi inicijative i projekte koji obuhvaćaju i znanstvene i interventne domene u međukulturalnoj perspektivi. Projektom Kretanje i učenje na otvorenom postignuto je zadovoljavanje upravo te potrebe. Projekt je usmjeren na promicanje odgojno-obrazovne prakse na otvorenom kroz pristup predškolskim ustanovama utemeljen na igrama i tjelesnim aktivnostima. Inspirirani i podržani pedagoškim pristupom koji je uvelike rasprostranjen u Norveškoj, konkretni ciljevi odnosili su se na uvođenje promjena u percepciji kreatora politike, odgojitelja i roditelja o mogućnostima vanjskog prostora kao bogatog i vrijednog okruženja za učenje, razvoj i dobrobit predškolske djece; te na poboljšanje pedagoških kompetencija odgojitelja koji rade s djecom u vanjskom okruženju prilikom usvajanja tjelesnih aktivnosti i strategija koje se temelje na igri. Ovi ciljevi postignuti su provođenjem različitih aktivnosti i zadataka koji uključuju djecu, djelatnike predškolskih ustanova, roditelje i zaposlenike općina u svrhu promjene percepcije odraslih u pogledu prednosti igre na otvorenom i korištenja pedagoških resursa na otvorenom u radu s djecom predškolskog uzrasta.

6.1.1. PRIMJERI 12 AKTIVNOSTI NA OTVORENOM

Dvanaest aktivnosti akcijsko-istraživačkog projekta MLO zamišljene su kao praktični doprinos koji predškolske ustanove mogu usvojiti kako bi se potaknula otvorenost za prihvaćanje kulture slobodne igre i predškolskog obrazovanja u kojemu su igranje i učenje na otvorenom poželjni. Aktivnosti su strukturirane prema četiri razine intervencije: „Unaprjeđenje znanja i mijenjanje stavova“; „Praktični čimbenici koji olakšavaju igru na otvorenom“; „Kreiranje poticajnog okruženja za igru“ i „Praktične aktivnosti“. Takva podjela omogućava predškolskom osoblju djelovanje na različitim razinama kako bi se uklonile prepreke djeci da se igraju vani i povećala kvaliteta prostora za igru i učenje na otvorenom. Istovremeno, raznolikost nastalih aktivnosti omogućuje djeci da razvijaju svoje motoričke, socijalne, emocionalne i kognitivne vještine, zato što dijele četiri ključna razvojna načela: aktivno kretanje na otvorenom; razigrano raspoloženje i okruženje; fleksibilnost i raznolikost resursa za igru; i kontakt s prirodom i širom zajednicom. U svakoj od aktivnosti navode se: opis, resursi potrebni za provedbu aktivnosti (ljudski, materijalni i vremenski), preliminarni koraci koji se trebaju poduzeti, koristi od aktivnosti za razvoj i učenje djece, prijedlog kako aktivnost prilagoditi različitim posebnim potrebama djece te prijedlog za vrednovanje.

a. Opći cilj: Unaprjeđenje znanja i mijenjanje stavova

Aktivnost 1: Sastanak s odgojno obrazovnim osobljem

Osoblje diskutira o pitanjima prošlosti i sadašnjosti: „Kako ste se igrali kad ste bili dijete?“ i „Kako se danas igraju djeca?“. Ova aktivnost združuje osoblje (20 sudionika) ustanove kroz razgovor o igri, pravilima, mogućnostima i koristima igre na otvorenom s ciljem podizanja svijesti o dječjoj igri na otvorenom i učenju u predškolskim ustanovama. Radionica neizravno koristi dječjoj igri na otvorenom koja je uvelike uvjetovana načinima ponašanja odraslih za vrijeme dječjeg igranja i okruženjem koje im odrasla osoba pruža. Ova radionica stvara jasnije uloge odraslih koji osiguravaju okruženje za igru, pri čemu se o tom pitanju razgovara s roditeljima (zagovaranje), te pri nadgledanju djece na otvorenom.

Aktivnost 2: Radionica za roditelje

Radionica za roditelje provodi se na temu prednosti igre na otvorenom i važnosti rizika. Ovaj sastanak uključuje prezentiranje teme, sudjelovanje i grafičko bilježenje sudionika. Roditelji su podijeljeni u manje skupine u kojima aktivno sudjeluju u osvještavanju igre na otvorenom zbog čega se postiže neizravna korist za dječju igru na otvorenom. Ova radionica povećava svijest o ulozi roditelja prilikom nadzora djece na otvorenom.

- b. Opći cilj: Praktični čimbenici koji olakšavaju igru na otvorenom

Aktivnost 3: Odjeća i obuća za igru na otvorenom

Osiguravanje odjeće i obuće za 4 godišnja doba (za sve vremenske uvjete) i prljanje u vrtiću obuhvaćaju: rezervnu odjeću, zimski komplet (odjeća otporna na vodu za vlažno vrijeme, kabanica, hlače za kišu, vodootporni šešir, gumene čizme ili druga vodootporna obuća) i ljetni komplet (kupaći kostim, papuče, ručnik, šešir). Održava se sastanak s roditeljima u kojem se izlažu informacije o prednostima igre na otvorenom kroz sva godišnja doba i popis potrebne odjeće koja će se držati u vrtiću tijekom pedagoške godine. Djeca posljedično imaju priliku doživjeti promjene okoline u skladu s vremenskim prilikama i godišnjim dobima, a odgovarajuća odjeća pomaže im da se osjećaju ugodno i da na bolji način uživaju u aktivnostima na otvorenom.

- c. Opći cilj: Kreiranje poticajnog okruženja za igru

Aktivnost 4: Stvaranje novih mogućnosti

Povećavanjem vrijednosti postojećih struktura ili elemenata za igru (tobogani, multifunkcionalne strukture), dodavanjem prirodnih elemenata ili primjenom "pop up" igre s neoblikovanim materijalima mogu se stvoriti nove mogućnosti za igru vani. "Pop up" igru bi trebala voditi djeca i ona nema određeni cilj (primjerice izgradnja skloništa). U obzir treba uzeti veličinu prostora, (veći prostori mogu potaknuti više kretanja), raznolikost slobodnih materijala; aktivnosti koju vode djeca; uključenost djece, pri čemu su odrasli u ulozi promatrača više nego u ulozi voditelja.

Materijal koji se pritom koristi su raznovrsni neoblikovani materijali (prirodni i reciklirani) kao što su trupci, kartonske kutije, gume, štapovi, cijevi/role, daske, sanduci, tkanine/tekstil, konopci, crijeva, lonci i posude, limenke, češeri, voda, pijesak, lopte itd.. Treba voditi računa da su sva djeca uključena u aktivnost uzimajući u obzir pitanja kao što su: dostupnost prostora, olakšavanje socijalne interakcije, poticanje djeteta na interakciju s materijalima, te senzorne karakteristike okruženja.

Aktivnost 5: Povoljni "trajni" prostori

Pri stvaranju povoljnih trajnih prostora na igralištu s novim mogućnostima važno je biti kreativan i uzeti u obzir postojeće mogućnosti prostora. Uvođenje prostora za kretanje (pokretni trupci koji se koriste za staze, hodanje, skakanje, igranje uloga), konop između drveća za vješanje i ravnotežu, mogućnost oslikavanja meta na zidu za poticanje igre s loptom, konop s kantama za djecu da podižu pijesak, vodu itd. Osmišljava se prostor za senzorička iskustva (pješčanik od velike kutije ili kante, vodeni zidovi, zvučni zidovi, kuhinja za igru blatom, ploča s nepomičnim i pomičnim dijelovima, i dr.). Nadalje, prostor za socijalnu interakciju može obuhvaćati: mjesta za skrivanje načinjena od kartonskih kutija, stabala, grmlja, kutija za cvijeće, korištenje "skrivenih" prostora, Indijanski šator od grana i tkanine te područje za okupljanje i čitanje (npr. ispod stabla). Tu je i prostor za kreativno izražavanje, primjerice: prostor s raznim neoblikovanim materijalima, prirodnim materijalima za kreativnu igru i umjetničko izražavanje (velike krede i četke za crtanje na podu ili okomitim površinama, na otvorenom, i sl.). Prostor za povezivanje s prirodom može se uvoditi kroz „kutije za cvijeće“, sadnju i uzgoj povrća, bilja i cvijeća, zalijevanje biljaka, hotel za insekte, farmu crva, kućice za ptice i dr. Ove aktivnosti su povoljne za sva područja zdravlja, razvoja i učenja, a osim toga utječu i na poboljšanje dječjih socijalnih, emocionalnih i kognitivnih vještina i poticanje njihove kreativnosti.

d. Opći cilj: Praktične aktivnosti

Aktivnost 6: Projekt građenja na otvorenom

Provođenje projekta građenja na otvorenom podrazumijeva građenje uz korištenje drva, čekića, čavla, kartona, noževa, prirodnih materijala, recikliranih materijala i sl.. Djeca su uključena u proces planiranja i provedbe gradnje pri čemu se potiče usmjerenost na postupak, a ne na rezultat. Dobrobiti za razvoj i učenje djece pri ovoj aktivnosti uključuju sposobnosti rješavanja problema, pregovaranje i upravljanje zadacima; poboljšanje fine motorike; razvoj socijalnih vještina, rukovanje opasnim alatima, poticanje dječjeg sudjelovanja i osjećaja pripadnosti zajednici kao suvoditelja projekta. Djeca bi si trebala međusobno pomagati, a odrasli trebaju imati osjećaja za djecu koja zahtijevaju više pažnje.

Aktivnost 7: Kontakt s prirodnim elementima

Ova aktivnost osigurava vrijeme za igru s prirodnim elementima (npr. pijesak, voda, blato, biljke, drveće, lišće, cvijeće itd.). Uvrštavaju se: pješčanici, vodeni zidovi, kante, lopate, tave, lonce, štapiće, boce i prirodni materijali koje djeca skupljaju ovisno o sezoni. Time se potiče kontakt djece s prirodom i biofilija, autonomija, kreativnost, zajedničke aktivnosti i poticanje finih motoričkih vještina. Prostor treba biti fizički dostupan svakom djetetu, a odrasli pružaju podršku ako je potrebno.

Aktivnost 8: Korištenje vanjskog okruženja

Korištenje okruženja oko predškolske ustanove može uključivati: posjete prirodnim okruženjima (šume, plaže...) i jednodnevne aktivnosti/izlete u kojima se djeca slobodno igraju u prirodi bez uplitanja odraslih. Ovisno o okruženju prikupljaju se i koriste pronađeni materijali (npr. plaža - pijesak, voda, štapići, kamenje, školjke, alge, dagnje...). Za neke posjete/izlete potrebno je prethodno organizirati prijevoz, a osiguravanje hrane/pića dogovara vrtić ili roditelji. Također, treba razmišljati i o materijalima koji se trebaju ponijeti (npr. plaža - kante, lopate, deke, ručnici, krema za sunčanje i voda). Djeca putem ovih aktivnosti imaju ojačan kontakt s prirodom, istražuju nova okruženja, fizički su aktivna, a potaknuti su i motorički razvoj, autonomija, senzorna integracija, te vještine socijalne suradnje.

Aktivnost 9: Obrok na otvorenom

Ručanje vani na predškolskom igralištu ili u prirodnom okruženju, po mogućnosti uz zajedničku pripremu obroka vani s djecom, pri čemu se djeca uz pripremu uključuju i u postavljanje i čišćenje prostora. Potrebni su: plastični stolnjak, vlažne maramice, trupci za sjedenje, jednostavna hrana koja se lako jede prstima (ako se kuha vani, iznosi se plinsko kuhalo ili drva za vatru), alati, pribor za jelo, deke. Dobrobiti za razvoj i učenje djece su zdravi obroci, bolji apetit, emocionalna povezanost s hranom koja se uzgaja u vrtiću, što potiče „izbirljive jedače“ na jelo; kontakt s različitim teksturama, mirisima, okusima (senzorna stimulacija); svježi zrak; razvoj socijalnih vještina; otkrivanje novih uporaba vanjskog okruženja.

Aktivnost 10: Karta naselja

Šetnja, istraživanje i izrada karte naselja u kojoj sudjeluju djeca mogu uključivati različite aktivnosti i značajke dostupne u naselju. Pozornost se pridaje postupku, a usmjerenost je više na iskustvo djece i uključivanje lokalne zajednice. Mogu se koristiti različiti materijali (papir, fotoaparat, karton, hamer papir, boje, škare, kutije, kompas, znak zaustavljanja, reflektirajući prsluci, i dr.). Mapira se vanjski prostor vrtića, s djecom se odabire područje istraživanja; istražuje se naselje; istražuju google karte; skupljaju se materijali; informiraju se roditelji o važnosti istraživanja naselja. Ovim aktivnostima razvijaju se: znanja o okruženju, prostorna percepcija, autonomija, osjećaj pripadnosti, otkrivanje novih mogućnosti, motoričke, socijalne i emocionalne vještine; znanje o kulturnoj i društvenoj dinamici susjedstva; kontakt s IT tehnologijama; raznovrsni načini komunikacije s drugima. Karta bi trebala biti postavljena na zid i treba se koristiti kao alat za pripremu budućih izlazaka.

Aktivnost 11: Umjetnost na otvorenom

Ova aktivnost nije usmjerena na konkretan ishod, već na proces kreativnosti i samoizražavanja. Umjetnost na otvorenom može se provoditi kroz raznovrsne aktivnosti: dramsko-scenski centri otvorenom (postavljanje male "predstave" s djecom i korištenje vanjskog okruženja za izgradnju pozornice); umjetnine od zemlje - pejzažna umjetnost (eng. *Land Art*); korištenje prirodnih materijala za izradu kostima, slika, figura životinja itd; plesne aktivnosti, glazbene aktivnosti, pričanje priče... Potiče se korištenje prirodnih elemenata, tkanine, boje, papiri, ljepilo, šljunak; i stvaranje pozornica, kostima, glazbe, instrumenata; za pripovijedanje: knjiga, lutke, trupci, jastuci, deke. Dobrobiti koje ove aktivnosti potiču su razvoj i učenje djece: kreativnost, mašta i fantazija, estetika, samoizražavanje, samopouzdanje, fine motoričke vještine, komunikacija, socijalne vještine, razvoj divergentnog mišljenja i kulturni prijenos. Moguće je izložiti dječje radove te dokumentirati cijeli proces fotografiranjem.

Aktivnost 12: Igra kretanja i tjelesne aktivnosti

Tjelesna aktivnost djece prirodno se događa u slobodnom igranju, to se značajnije može postići kada se djeca uključuju u igrovne aktivnosti koje su osmislili i organizirali odrasli. Igre koje vode odrasli bolje funkcioniraju ako odrasli preuzmu aktivnu ulogu u igrama i ako je djeci dozvoljeno da igru prilagode na svoj način. Primjeri igara mogu uključivati: lov na stablo, traženje blaga, tematske igre, tradicionalne igre, igra školice, preskakanje vijače itd. Materijali koji se mogu koristiti su: hula-hup, obruči, lopte, torbe, kutije, krpe, karte, crteži, igračke, neoblikovani materijali...). Dobrobiti za razvoj i učenje djece su razvoj grube motorike, koordinacije, ravnoteže, snage, okretnosti, prostorne orijentacije te socijalnih vještina.

7. OSIGURAVANJE POTICAJNOG OKRUŽENJA

Iako je priroda područje u kojem čovjek može neograničeno uživati njene mnogobrojne blagodati, vanjsko okruženje moguće je dodatno obogatiti poticajima za igru koji stvaraju prilike za učenje i dodatno stimuliraju dječji mnogostruki razvoj. Statična i kruta igrališta na otvorenom, siromašna prirodnim, umjetnim, neoblikovanim materijalima i nepokretnom opremom, ne dopuštaju djeci da manipuliraju i neprestano stvaraju i izgrađuju svoje okruženje za igru (Jansson, 2010); i uključe se u izazove i potencijalne rizike koje im igra omogućava (Jongeneel, Withagen, i Zaal, 2015). Zbog ovih se razloga moraju naglašavati potrebe za raznolikim igralištima koja nude višestruke mogućnosti.

Dobra igrališta izazovna su za djecu različitih dobnih skupina, djeci izgledaju privlačno i poticajno, no pažljivo su izrađena tako da se dopusti potencijalni rizik i pritom ukloni svaka stvarna opasnost za djecu. Ona omogućavaju razne načine igre namijenjene poticanju različitih razina vještina i sposobnosti, snage i hrabrosti. Dobra igrališta trebala bi sadržavati najvažnijih pet elemenata: travu, pijesak, te elemente za penjanje, ljuljanje i spuštanje. Voda i slobodni dijelovi još su jedan plus (Studioludo, 2017).

Djeca se smatraju kompetentnim socijalnim akterima (James, 2007) koji mogu pružiti relevantna mišljenja o svojim socijalnim i materijalnim svjetovima (Corsaro, 2018). Prema članku 12. Konvencije o pravima djeteta, djeca imaju pravo izražavati svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču, a njihovim stavovima treba dati na važnosti u skladu s njihovom dobi i zrelošću. Rezultati analize dječjih crteža i intervjuja naglašavaju važnost savjetovanja s djecom prilikom izrade smislenih mogućnosti za igru na otvorenom koje su u skladu s dječjim razvojem, potrebama i perspektivama.

Igra prirodnim materijalima bogatih teksturama, zanimljivim oblicima i karakteristikama bez unaprijed određene funkcije igre, važan je istraživački segment u procesu stjecanja novih znanja i spoznaja o prirodi u samom prirodnom okruženju.

Naturalizirana igrališta su dizajnirana kroz dječju perspektivu, neformalna su i odgovaraju na dječje razvojne potrebe i njihov osjećaj za mjesto, vrijeme i komunikaciju s prirodom. Osim toga, stimuliraju dječju prirodnu radoznalost, maštu, čuđenje i učenje, te njeguju povezanost s prirodom. Komponente naturaliziranih okruženja uključuju: vodu, autohtono raslinje (stabala, grmlje, cvijeće, trave) kako bi djeca mogla istraživati i komunicirati sa životinjama, stvorenjima u barama, leptirima, bubama; te pijesak. Omogućavanjem miješanja i kombiniranja ovih nekoliko prirodnih elemenata otvara se mogućnost brojnih istraživanja i put ka dječjoj spoznaji. U iskustvima s prirodom dodatne poticaje i točke interesa otvaraju i promjene koje nose godišnja doba, vjetar, zvukovi te različite vremenske prilike. Takva igrališta nude prirodna mjesta za sjediti u, na, ispod, nasloniti se, uspeti se, koji pružaju sklonište i stvaraju sjenu uz različite razine te mjesta koje nude socijalizaciju, privatnost i mogućnost promišljanja; te građevine, opremu i materijale koji se mogu mijenjati prema dječjim zamislama.

Odgovornost svojim odmjerenim poticanjem usmjerava dječju pažnju prema dostupnim prirodnim materijalima, a djeca će samostalno pronalaziti inovativne i kreativne načine upotrebe. Mogu se saditi biljke sa zanimljivim mirisima, teksturama i izgledima što će djeci omogućiti poticajno senzorno iskustvo. Sadnja cvijeća u vrtu privlači životinje koje još više obogaćuju dječje iskustvo. Korištenjem recikliranih materijala mogu se stvoriti hranilice za ptice i tako pozvati životinjski svijet u vrtićko dvorište. Svježi zrak može biti poticajno okruženje za učenje, pa se provedbom aktivnosti koje se u pravilu provode u zatvorenim prostorijama, postiže intenzivnije iskustvo. Na primjer, zajedničko čitanje priče koja sadrži elemente iz stvarnog okruženja na otvorenom potiče smislene rasprave i intenzivnije istraživanje na otvorenom.

Djecu treba pustiti da sami pronalaze svoje vlastite interese te da usmjere pažnju na svoje okruženje. Time im dajemo priliku za razvoj promatračkih vještina, a poticaj koji možemo ponuditi su pomoćni alati za promatranje kao što su mjerne čaše ili povećalo. Poučavanjem o dobrobiti živih bića, poticanjem na promatranje utječe se na razvoj osjećaja odgovornosti prema prirodi. Sadnjom vrta budi se svijest poštivanja i brige prema potrebama prirode. Kako ne bi bile stvorene neopravdane izlike za neizlaženje na otvoreno, djeca mogu preventivno imati dodatnu odjeću i obuću koja će im dozvoljavati igranje u blatu i prikladnu odjeću za različite vremenske uvjete.

Titman (1994) je kroz 4 elementa utvrdio kakav okoliš djeca potražuju. Prvi element jest mjesto za činiti koje nudi mogućnosti za fizičke aktivnosti i koje prepoznaje dječju potrebu za proširivanjem i razvijanjem novih vještina, te pronalaskom izazova i potencijalnog rizika. Drugi element jest mjesto za razmišljanje koje pruža intelektualnu stimulaciju. djeca mogu razmišljati o stvarima koje bi mogli otkriti, proučavati i sami ili s prijateljima istraživati, otkrivati i razumijevati svijet u kojem žive. Treći element je mjesto za osjećanje koje predstavlja boje, ljepotu i interes i pritom izazva osjećaj pripadnosti, ponosa i zajedništva. Na tom mjestu djeca mogu biti djeca bez osjećaja ranjivosti, tamo mogu osjećati i brinuti za sebe, za mjesto i ljude u neposrednom okruženju. Posljednji element jest mjesto za biti koje prepoznaje dječju individualnost i potrebu da budu privatne individue na javnom mjestu. To mjesto prikladno je za privatnost, za druženje s prijateljima i za tišinu izvan bučnog vrtića.

7.1.PRIRODA

Empatija i stjecanje spoznaja o prirodi trebaju se njegovati od najranijih godina života. Djeca koja odrastaju uz malo dodira s prirodnim svijetom na otvorenom mogu razviti osjećaj odvojenosti od prirode. Taj osjećaj nepovezanosti može dovesti djecu do razmišljanja da je priroda nešto čega se treba bojati ili kontrolirati, a ne voljeti i zaštititi (Phenice & Griffore, 2003; Sobel, 1996; White, 2011).

„Poremećaj pomanjkanja prirode opisuje cijenu ljudskog otuđenja od prirode, a unutar toga: smanjeno oslanjanje na osjetila, teškoće s pozornošću i višu stopu fizičkih i emocionalnih boljki... Pomanjkanje prirode jedna je strana novčića, a drugi je prirodno obilje.“ (Louv, 2015, str. 36.).

Priroda kao okruženje koje nudi slobodu istraživanja i komuniciranja potencijal je za razvoj osjećaja međuovisnosti čovjeka i prirode što je temelj za razvoj ekološke etike i predanosti zaštiti prirode. Uz poučavanje po modelu i pozitivan odnos prema prirodi rađa se empatija koja može biti rezultat i redovitog kontakta djece s prirodnim svijetom što je njihova prirodna sklonost.

Priroda omogućuje djetetu angažiranje više osjeta odjednom, neravno tlo budi u njima pažnju, a prirodni zvukovi potiču razvoj sinapsa. Vizualne vještine, slušanje i istovremeno aktiviranje svih osjetila pomažu senzornoj integraciji i organizaciji osjeta. Djeci treba pružati mogućnosti za boravak i očuvanje prirodnog okruženja kako bi mogli stvarati i spremati senzorne i motoričke sposobnosti. Time se omogućava generacijama koje dolaze mogućnost doživljavanja potencijalnog rizičnog i avanturističkog igranja na otvorenom.

7.2. PRIRODNA PRAVA DJECE

Iako su se prilike za igru na otvorenom do nedavno podrazumijevale (zbog čega se nisu morale dovoditi u pitanje), moderno društvo sve više onemogućuje djeci boravak na otvorenom. Buđenjem starih vrijednosti koje naziva prirodnim pravima, Gianfranco Zavalloni (2009) u časopisu Djeca u Europi (str. 28-30.) stvorio je posebnu perspektivu na „Prirodna prava djece“ koja nadilaze prava opisana u Konvenciji o pravima djeteta.

Prema Zavalloniju ta prava su:

1. Pravo na slobodno vrijeme: Djeca imaju pravo živjeti neko vrijeme koje nisu isplanirali odrasli (biti sami sa sobom, snalaziti se u svakodnevnim konfliktnim situacijama, činiti nešto samostalno, igrati se prema vlastitim pravilima i izboru i sl.)
2. Pravo na prljanje: Podrazumijeva pravo na igru s prirodnim materijalima (pijeskom, zemljom, travom, lišćem, vodom, kamenčićima, grančicama, i sl.), koja može trajati satima i nezamjenjiva je u odnosu na igru s gotovim komercijalnim igračkama.
3. Pravo na miris: Djeca imaju pravo osjetiti užitek mirisa prirode. Djeca uživaju u mirisanju i prepoznavanju miomirisa prirode, te ih to iskustvo prati cijeli život.
4. Pravo na dijalog: Djeca imaju pravo slušati, govoriti, izražavati svoje stavove, mišljenja i želje zbog čega im se mora omogućiti komunikacija, razgovor i dijalog pričanjem priča, prepričavanjem legendi, stvaranjem lutkarskih predstava, i dr..
5. Pravo na korištenje ruku: Dijete ima pravo razvijati manualne vještine, posebice finu motoriku (zabijati čavle, piliti i turpijati drvo, koristiti brusni papir, lijepiti, mijesiti glinu, vezati uže, paliti vatru i sl.).

6. Pravo na dobar početak: Dijete ima pravo od rođenja jesti cjelovite namirnice, piti svježu vodu i disati čisti zrak.
7. Pravo na ulicu: Dijete ima pravo slobodno se igrati na trgovima, šetati ulicama. Ulice i trgovi osmišljeni su kako bi se ljudi susretali i družili. Danas su ispunjeni prometom i parkiralištima, pa nas zapravo razdvajaju.
8. Pravo na divljinu: Dijete ima pravo graditi sklonište u šumi, igrati se skrivača među trstikom, penjati se po drveću. Danas je i slobodno vrijeme organizirano. Uređen je svaki detalj igrališta, zelene površine, sve je na sličan način urbano isplanirano. Važno je djeci omogućiti uživanje u autentičnoj prirodi, skrbeći o sigurnosnim elementima.
9. Pravo na tišinu: Dijete ima pravo slušati fijukanje vjetra, pjev ptica, žubor vode. Pravo na tišinu uistinu znači ponovno učenje tihog osluškivanja zvukova.
10. Pravo na nijanse: Dijete ima pravo gledati izlazak i zalazak sunca i prepoznavati različite nijanse boja.

Prirodna prava djeteta preuzeta su iz istoimenog članka u časopisu Djeca u Europi (2009), a uvažavanjem istih djeci se kroz izravno iskustvo s prirodnim okruženjima omogućava ostvarenje njihovog cjelokupnog razvoja.

ZAKLJUČAK

Koliko god na igru u vanjskom okruženju gledamo kao na nešto inovativno, moramo znati da je ona do nedavno bila dio prirodnog i zdravog djetinjstva te su ju ranije generacije smatrale uobičajenom svakodnevicom. Promjene suvremenog svijeta potaknule su roditelje i odgojitelje da aktivnosti na zraku u velikoj mjeri kontroliraju ili čak onemogućuju kroz prezaštićivanje, što može loše djelovati na zdravi rast i razvoj djece te na izgradnju njihovih kompetencija koje će im biti neophodne u kasnijem životu.

Igra na otvorenom (s promoviranjem potencijalnog rizika kao pozitivnog obilježja dječjeg učenja) omogućuje djeci neograničene potencijale za igru i istraživanje, potiče interes za učenje kroz rješavanje problemskih situacija, razvoj divergentnog mišljenja, metakognicije kao i ostvarenje fizičkih, socijalnih, emocionalnih, kognitivnih i mnogih drugih potencijala. Pitanja o igri na otvorenom i potencijalno rizičnoj igri povezana su s brigom za zdrav okoliš zbog čega će, u skorijoj budućnosti, dobivati sve više na značaju u okviru odgoja i obrazovanja u ranom djetinjstvu u mnogim zemljama. Znanja i uvjerenja odgojitelja o važnosti igre na otvorenom ovise o potrebi za profesionalnim razvojem koji donosi pozitivne učinke ako se promovira igra na otvorenom i pruža podrška djeci u iskustvima s prirodom. Osim profesionalnog razvoja, odgojiteljima je neophodna podrška vlada, zajednica te ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja koji će provoditi politike, inicijative i napore koji štite, promoviraju i podržavaju dječju igru na otvorenom upoznavajući pritom odgojitelje i roditelje s mnogobrojnim doprinosima koji se mogu odraziti na dječji cjeloviti razvoj, zdravlje i dobrobit.

Hrabra i avanturistička igra u provokativnoj i izazovnoj okolini može oživjeti u ustanovama u kojima postoji zajednička filozofija o vrijednostima preuzimanja rizika i avanturističke igre. Ako želimo razviti samouvjerenu djecu koja su spremna prihvatiti izazove moramo razviti i samopouzdanu odrasle osobe koje će dubinski razumjeti probleme oko preuzimanja rizika. Sigurnost djece treba uvijek biti na prvom mjestu, no u nekim trenucima sigurnost je potrebno istražiti, zamisliti, isprobati pa čak i riskirati. Promicanje svijesti o upravljanju rizikom višestruko se odražava na osposobljavanje djece za neovisnost.

Dozvolimo djeci osjećaj slobode, potaknimo ih da govore što vide, čuju i kakve mirise osjećaju. Neka koriste sva osjetila, neka osjete glatkoću stijene, hrapavost kore drveta i krhkost osušenog lista. Dopustimo djeci da se penju na stabla, da se vrte oko vlastite osi dok im se ne zavrti u glavi te da stavljaju svoje tijelo u najrazličitije položaje kako bi ostvarila priliku osjećanja slobode prostora u kojem se nalaze. Djecu treba pustiti da se igraju sama bez nadziranja odraslih jer vrijeme koje provode u prirodi bez pravila i slobodni od prljanja podloga je za stvaranje neprocjenjivih iskustva koja se urezuju u pamćenje kao trajne dragocjene uspomene iz djetinjstva.

Više nego ikada prije potrebno je probuditi svijest, osigurati odgojiteljima podršku stručnjaka i javnosti kako ne bismo zaboravili generacijama osigurati iskustva kvalitetnog vremena provedenog na svježem zraku, uz slobodu i uvjete za ostvarivanje njihovih prirodnih prava. Odgojitelji trebaju s povjerenjem pružiti djeci mogućnost spontane, maštovite i visoko kvalitetne igre na otvorenom koja će im omogućiti istinski užitek, zašareniti njihova najranija iskustva i razviti kompetencije koje će im olakšati buduće življenje.

LITERATURA

1. Ayres, A. J., & Škevin, V. (2009). *Dijete i senzorna integracija: Dijete i senzorna integracija* (2. izd.). Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Broadhead, P., Howard, J., i Wood, E. (2010). *Playing on the edge: perceptions of risk and danger in outdoor play*. Tovey, H. *Play and Learning in the Early Years: From Research to Practice*. (str. 79-95). SAGE Publications
3. Hanscom, A. (2018). *The decline of play outdoors in children - and the rise in sensory issues*. continued.com - Early Childhood Education, Article 23129. Preuzeto s www.continued.com/early-childhood-education
4. Kličinović Šantić, K. (2019). *Igra na otvorenom - primjerenost i sigurnost dječjih gradskih igrališta* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:036947>
5. Kristen M. Kemple, JiHyun Oh, Elizabeth Kenney & Tina Smith-Bonahue (2016) *The Power of Outdoor Play and Play in Natural Environments*, *Childhood Education*, 92:6, 446-454, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00094056.2016.1251793>
6. Louv, R. (2015). *Posljednje dijete u šumi : očuvanje naše djece od poremećaja pomanjkanja prirode*. Lekenik: Ostvarenje.
7. Panić, F. (2017). *OUTDOOR CURRICULUM - „ŠUMSKI VRTIĆ“* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:899994>
8. Rogulj, E. (2018). *Prikaz knjige: The SAGE handbook of Outdoor Play and Learning* autora Waller, T., Årlemalm-Hagsé r, E., Hansen Sandseter, E.B., Lee-Hammond, L., Lekies, K. i Wyver, S. (2017) *Educatio biologiae*, (4.), 110-114. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216501>
9. Sandseter, E., Cordovil, R., Hagen, T. & Lopes, F. (2020) *Barriers for Outdoor Play in Early Childhood Education and Care (ECEC) Institutions: Perception of Risk in Children's Play among European Parents and ECEC Practitioners*, *Child Care in Practice*, 26:2, 111-129, DOI: [10.1080/13575279.2019.1685461](https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1685461)
10. Tovey, H. (2010). *Playing on the edge: perceptions of risk and danger in outdoor play*. London, Los Angeles: SAGE Publications.

11. Veigaa, G., Lengc, W., Cachuchod,R., Ketelaarc, L., N. Kokd, J., Knobbed, A., Netof, C., I Rieffec, C. (2016) Social Competence at the Playground: Preschoolers During Recess.*Infant and Child Development*, Volume 26, Issue 1. DOI: 10.1002/icd. Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/icd.1957>
12. WHO. (2010). Global recommendations on physical activity for health. Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44399/9789241599979_eng.pdf;jsessionid=F2B62A04587135D4F7745BF129B3E644?sequence=1
13. WHO. (2019). WHO guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. Geneva: World Health Organization.
14. Zavalloni, G. (2009). Prirodna prava djece. *Djeca u Europi*, 1 (2), 28-30. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144544>

Mrežne stranice:

15. Djeca okoliš i održivi razvoj – nastavni materijali (Dunja Anđić): https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/190318_dunjaandjic_djecaokolisodrzivirazvoj.pdf, (1.6.2020.)
16. Konvencija o pravima djeteta: https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
17. PRIRUČNIK Odgoj djece predškolske dobi za održivi razvoj i racionalno korištenje energije: <http://regea.org/wp-content/uploads/2018/05/Odgoj-djece-pred%20kolske-dobi-za-odr%20Eivi-razvoj-i-racionalno-kori%20A1tenje-energije-Priru%20C4%8Dnik-travanj-2012..pdf> (21.5.2020.)
18. Moving and Learning Outside (MLO) K2+ Erasmus projekt (nº. 2017-1-PT01-KA201-035784): <https://movingandlearningoutside.eu/> (20.3.2020.)

Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)